परिशिष्ट क्र. १

प्रबंधगत अभ्यासविषयी असलेल्या प्रकाशित व अप्रकाशित ग्रंथांची सूची

अ) प्रकाशित वाङ्मय

१. अध्यात्म कीर्तन रत्न भाग १, प्रकाशक : माकनेर संस्थान, इ. स. १९७२

२. अध्यात्म कीर्तन रत्न भाग २, प्रकाशक : माकनेर संस्थान, इ. स. १९७२

३. अध्यात्म कवितरत्न भाग ३, प्रकाशक : माकनेर संस्थान, इ. स. १९९९

४. सत्य अध्यात्म, प्रकाशक : माकनेर संस्थान, इ. स. १९६८

५. अभंग गाथा, प्रकाशक : माकनेर संस्थान, इ. स. १९९०

ब) अप्रकाशित वाङ्मय

१. पाचशे पंचवीस कीर्तने (इ. स. १९३३ – १९३६ या काळातील)

२. उपदेशपर गोष्टी

३. श्रीराम चरित्र

४. श्रीकृष्ण चरित्र

५. भगवद्गीता : मराठी अभंग रूपांतर

६. दोनशे हिंदी अभंग

७. म्हणींचा संग्रह व औषधी संग्रह

८. आर्य समाज सणांची सुधारणा

९. संसार सुधारणा

परिशिष्ट क्र. २

संदर्भग्रंथ सूची

१. अदवंत महादेव नामदेव, 'तीर्थ विठ्ठल : क्षेत्र विठ्ठल' शु. य.मा. म. ब्राह्मण मध्यवर्ती मंडळ, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९८७

२. अकोळकर, वंदना वि. मराठी कवितेचा उषःकाल, सुपर्ण प्रकाशन, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९७८

३. अभ्यंकर, शंकर – संत नामदेवांचा भक्तियोग, खंड – २, पुणे, तृतीयावृत्ती, १९९५.

४. आवळीकर, पंडित वाङ्मयदर्शन, युनिव्हर्सल प्रकाशन, कोल्हापूर, पहिली आवृत्ती, १९७५

५. आवलगावकर, अ.वा., श्री गोविंदप्रभुविषयक साहित्य, शो आणि समीक्षा, पुणे १९२४.

६. इनामदार, हे.वि. – संत नामदेव, पुणे, १९७०.

७. इनामदार, हेमत नसिराबादकर ल.रा. – महाद्वाराच्या पायरीशी, कोल्हापूर, १९९०.

८. इनामदार हेमंत विष्णू, 'भक्तिपंच : नवचिंतन', फडके बुसेलर्स, कोल्हापूर, प्रथमावृत्ती, १७७७.

९. इर्लेकर सुहासिबी यशवंत, 'संतसाहित्यः अभ्यासाच्या काही दिशा', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९९२

१०. इनामदार, हे.वि., 'संत एकनाथ दर्शन', (संपा.) कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९८३.

११. कदम, स. भा. (संपा.) श्रीसंत चोखामेळा : चरित्र व अभंग, दुसरी आवृत्ती, १९९८

१२. करंदीकर विनायक रामचंद्र, 'संस्कृतिक संचित', मॅजेस्टिक प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९८७

१३. कामत अशोक (डॉ.), 'सन्त बहिणाबाई', 'मराठी संतों की हिन्दी वाणी', संपा. दीक्षित आनन्द प्रकाश (डॉ.), जयपूर, प्रथम आवृत्ती, १९८१, पृ. १४२

१४. कानडे मुकुंद श्रीनिवास, 'संतांची हे भेटी', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९९१

१५. काळे कल्याण वासुदेव , 'संत साहित्य : अभ्यासाच्या काही दिशा', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९९२

१६. कामत, अशोक प्रभाकर, ईश्वरनिष्ठांची मांदियाळी, गोकुळ मासिक प्रकाशन, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९९२

१७. कानडी मु. श्री. संतांची हे भेटी, स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९९२

१८. कुलकर्णी कृष्णाजी पांडुरंग, 'संत साहित्य–संस्कृती–मंथन, सुविचार प्रकाशन मंडळ, नागपूर, प्रथमावृत्ती, १९६३'

१९. कुलकर्णी कृष्णाजी पांडुरंग, 'संत साहित्य– संस्कृती–मंथन, सुविचार प्रकाशन मंडळ, नागपूर, प्रथमावृत्ती, १९६३'

२०. कुलकर्णी वसंत दिगंबर, 'साहित्य चिंतन' मराठी विभाग, मुंबई विद्यापीठ, मुंबई, प्रथमावृत्ती, १९८३

२१. कुलकर्णी, अरविंद वामन – साहित्यविचार, पुणे, द्वितीयावृत्ती, १९९७.

२२. कुलकर्णी, गो.म., संतसाहित्य: काही निरीक्षणे, पुणे, १९९४.

२३. कुलकर्णी, श्री. मा. ज्ञानेश्वरीतील शिकवण, मामश्री, प्रकाशन, नागपूर, दुसरी आवृत्ती, १९७१

२४. कुलकर्णी व. दि. पसायदान, संत प्रशिन, पुणे, पहिली आवृत्ती. १९९१४

२५. कुलकर्णी, वा. ल., वाङ्मयीन टीपा आणि टिप्पणी, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, तिसरी आवृत्ती, १९७०

२६. कुलकर्णी द. भि. ज्ञानेश्वरांचे श्रोतृसंवाद, अमेय प्रकाश, नागपूर, पहिली आवृत्ती, १९७५

२७. केजकर देशपांडे प्रकाश, 'संत कविता एक दृष्टिकोन', प्रथम आवृत्ती, २००६, स्वरूप प्रकाशन, पृ. २८४

२८. केतकर श्रीधर व्यंकटेश, 'महाराष्ट्रीयांचे काव्यपरिक्षण' प्रकाशन– डॉ. श्री. व्यं. केतकर, पुणे : प्रथमावृत्ती, १९२८

२९. कोलते विष्णू भिकाजी, 'संत साहित्य- संस्कृती-मंथन' सुविचार प्रकाशन मंडळ, नागपूर, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९६३
३०. खानेलकर, गंगाधर देवराव (संपा.), श्रीअमृतानुभव विवरण : नित्यानंदैक्यदीपिका, श्रीसमर्थसदन, गिरगांव, मुंबई, पहिली आवृत्ती, १९७१
३१. गाडगीळ सदाशिव रामचंद्र, 'प्राचिन/मध्ययुगीत धर्मविचार आणि मराठी संत, लोकवाङ्मय गृह' प्रा. लि., मुंबई
३२. गाडगीळ, अमरेंद श्वेताश्वेतारोपनिषद, वोरा अँड कंपनी, पब्लिशर्स, प्रा. लि., मुंबर्ठ, पहिली आवृत्ती, १९८२
३३. गिंडे,वा. पु. , चांगदेव पाषष्टी : एक अभ्यास, हिंदूस्थान मुद्रणालय, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९७७
३४. गुणे, मो.रा. ज्ञानेश्वरीचे भावविश्व, मॅजेस्टिक प्रकाशन, गिरगांव, मुंबर्ठ, पहिली आवृत्ती, १९९०
३५. गोसावी, र.रा., पाच भक्तिसंप्रदाय, पुणे, द्वितीयावृत्ती, १९९८.
३६. चतुरकर, शंकर कि., ज्ञानेश्वरी: आत्मानंदाचे तत्त्वज्ञान, मुंबई, २०००.
३७. चतुरकर, शं.कि., संत महिमा विचार, दर्यापूर, १९७९.
३८. चापेकर नारायण गोविंद्र 'संत साहित्य-संस्कृती-मंथन सुविचार प्रकाशन मंडळ', नागपूर, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९६३
३९. चित्रे, दिलीप पुरुषोत्तम, पुन्हा तुकाराम, एस. के. बेलवलकर पब्लिशिंग कंपनी, पुणे, पहिली आवृत्ती,१९९०
४०. चिटणीस व कार्यकारिणी (संपादक)- संत जनाबाई चरित्र व काव्य (स्थळप्रत), पुणे, १९७६.
४१. जोशी, प्र. न. (डॉ.), 'प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास', स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, आवृत्ती ३, प्र. क्र. १७३
४२. जोशी, ज. वा. सौ. जोशी सु. ज., 'अर्वाचिन संत गाथा', कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९९०, पृ. क्र. २०
४३. जोशी, प्र. न. (डॉ.), 'सार्थ तुकाराम गाथा', अ. क्र. ६४५

४४. जोशी, अ. म. (डॉ.), चरित्र-आत्मचरित्र, स्नेहवर्धन पब्लिकेशन हाऊस, पुणे, तृतीय आवृत्ती, १९९९ पृ. १२९

४५. जोशी जगन्नाथ वासुदेव,'संत साहित्य अभ्यासाच्या काही दिशा', स्नेहवर्धन प्रकाशन,पुणे, प्रथमावृत्ती, १९९२

४६. जोशी नारायण गजानन, 'साहित्य विवेचन', व्हीनस प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९६८

४७. जोशी प्रल्हाद नरहर, 'संतप्रसाद', चिरंजीव ग्रंथ प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९६५

४८. जोशी प्रल्हाद नरहर, 'संतप्रसाद', चिरंजीव ग्रंथ प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९६५

४९. जोशी मधुकर रामदास, 'संस्कृति सुगंध', जोशी लोखंडे प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९७९

५०. जोशी, रामचंद्र भिकाजी, सुलभ अलंकार, पुणे, द्वितीयआवृत्ती, १९२५.

५१. जोशी, प्र.न. नामदेवकृत ज्ञानेश्वर पंचक (आदि-तीर्थावळी-समाधी), पुणे १९९७.

५२. जोशी, नीला - श्री दासबोधातील भक्तिमार्ग, नागपूर, २०००.

५३. जोशी, पं.महादेवशास्त्री, भारतीय संस्कृती कोश,पुणे १९६४.

५४. जोग, रा.श्री., अभिनव काव्यप्रकाश, पुणे, आवृत्ती आठवी, १९८४.

५५. जोग, रा. श्री., मराठी वाङ्मयाभिरूचीचे विहंगमावलोकन, व्हिनस प्रकाशन, पुणे, दुसरी आवृत्ती, १९७६

५६. जोग, ल. ग., नवसाहित्य प्रकाशन, बेळगाव, पहिली आवृत्ती, १९७८

५७. जोशी, महादेवशास्त्री (संपा.), भारतीय संस्कृती कोश (खंड ९) भारतीय संस्कृती कोश, मंडळ, पुण, पहिली आवृत्ती १९७६

५८. जोशी, तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री, मराठी विश्वकोश (खंड १२), महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश मंडळ, मुंबई, पहिली आवृत्ती. १९८५

५९. जोशी प्र. न., ज्ञानेश्वरांचे जीवनदर्शन, प्रसाद रौप्यमहोत्सवी प्रकाशन, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९७२.

६०. झवेरी, श्रीवल्भदास, गीतामृतम्, मुंबई, चौथी आकृती, २०००.

६१. ढवळे, वि. ना., साहित्याचे तत्त्वज्ञान, कॉन्टिन्टल प्रकाशन आणि मराठी तत्त्वज्ञान महाकोश, पुणे पहिली आवृत्ती, १९८४

६२. ढेरे, रा.चिं., सकलसंतगाथा (खंड पहिला), पुणे, आवृत्ती दुसरी, १९६७.

६३. ढेरे, रा.चिं., सकलसंतगाथा (गाथापंचक), पुणे, १९८३.

६४. ढेरे, रा.चिं., लोकसंस्कृतीचे उपासक, पुणे, १९९६.

६५. ढेरे रामचंद्र चिंतामण, 'ज्ञानदेवचिंतन', प्रज्ञा प्रकाशन, वाई, प्रथमावृत्ती, १९७६

६६. ढेरे रामचंद्र चिंतामण, 'महाराष्ट्राचा देव्हारा' विश्वकर्मा साहित्यालय, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९६८

६७. ढेरे रामचंद्र चिंतामण, 'चरित्र प्रभा' मंजूल प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९९०

६८. तगारे गणेश वासुदेव, नऊ अध्यात्मिक प्रवचने, अध्यात्म-विद्या-मंदिर प्रकाशन ६ सांगली, प्रथमावृत्ती, १९५४.

६९. तळघट्टी शंकर रामचंद्र, 'संत साहित्य अभ्यासाच्या काही दिशा,' स्नेहवर्धन प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९९२

७०. तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री, मराठी विश्वकोश (खंड १२), महाराष्ट्र राज्य मराठी विश्वकोश मंडळ, मुंबई, पहिली आवृत्ती, १९८५

७१. तुळपुळे शंकर गोपाळ, भक्तीचा मळा, काँटिनेंटल प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, १९६०

७२. तुळपुळे, शं.गो. (संपा.) मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड १, पुणे, १९८४.

७३. तुरंबेकर ब. ना. (डॉ.), 'अरुपाचे स्वरूप' (स्वामी स्वरूपानंद जीवन आणि वाङ्मय), अवधूत प्रकाशन, कोल्हापूर, प्रथमावृत्ती, ऑगस्ट १९९८

७४. टिळक, बाळ गंगाधर, गीतारहस्य अथवा कर्मयोगशासत्र, केसरी व चित्रशाळा प्रकाशन पुणे, पहिली आवृत्ती, १९८५

७५. दांडेकर, शं.वा. (संपा.) वारकरी संप्रदायाचा इतिहास, पुणे, १९२७.

७६. दांडेकर, शं.वा. (संपा.) श्री ज्ञानेश्वरी, मुंबई, आवृत्ती तिसरी, १९६३.

७७. दांडेकर, शं. वा. (अध्यक्ष - नामदेव गाथा समिती), पाच संतकवी, सुविचार प्रकाशन मंडळ, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९७०

७८. दांडेकर, शं.वा. 'श्रीसंत तुकाराम महाराज यांची अभंग गाथा', चित्रशाळा प्रेस प्रकाशन, पुणे, १९६५.

७९. दिवाकर कृष्ण गं. (डॉ.), 'सन्त एकनाथ', मराठी सन्तो की हिन्दी वाणी, संपा. दीक्षित आनन्द प्रकाश (डॉ.) जयपूर, प्रथम आवृत्ती, १९८१, पृ. ५२

८०. दीक्षित आनन्द प्रकाश (डॉ.), 'मराठी सन्तो की हिन्दी वाणी', पंचशील प्रकाशन, जयपूर, पहिली आवृत्ती १९८१, पृ. ०५

८१. दीक्षित, श्रीनिवास, भारतीय तत्त्वज्ञान, कोल्हापूर, सहावी आवृत्ती, १९९६.

८२. देवस्थळी रा. भा. (डॉ.), 'डॉ. राधाकृष्णन यांचे शिक्षण विषयक विचार', सन्मित्र प्रकाशन, कोल्हापूर, प्रथमावृत्ती, १ ऑगस्ट, १९८९, पृ. क्र. १५

८३. देशपांडे, अ.ना. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, भाग-२, पुणे १९६९.

८४. देशपांडे दत्तराज (संपा.) श्रीनाना महाराज साखरे कृत सार्थ ज्ञानेश्वरी पुणे, सारथी प्रकाशन, १९८६.

८५. देशमुख, उषा मा., संतकाव्य संचित, नागपूर, २०००.

८६. देशमुख, उषा मा., संत साहित्य दर्शन, पुणे, १९९४.

८७. देशमुख उषा महादेव, 'साहित्य मृद्रा' लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, प्रथमावृत्ती, १९९०

८८. देशमुख गोपाळ हरी (लोकहितवादी), साहित्य मुद्रा, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई, प्रथमावृत्ती, १९९०

८९. देशमुख माधव गोपाळ, 'साहित्य लोकन' माग्रस प्रकाशन, नागपूर, प्रथमावृत्ती, १९७४

९०. देशमुख माधव गोपाळ, भावगंध, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, द्वितीयावृत्ती, १९६७

९१. देशमुख, उषा महादेव, काव्यदिंडी, सुवर्ण प्रकाशन, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९८७

९२. धामापूरकर रवींद्र, सत्पुरुषांच्या सहवासा, अंजली पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, दुसरी आवृत्ती, १९८७

९३. नसिराबादकर, ल.रा., प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, कोल्हापूर, १९९४.

९४. नाईकवडे, ज. घु., राष्ट्रवाद आणि आधुनिक मराठी कविता, साहित्य प्रसार केंद्र, सीताबर्डी, नागपूर, पहिली आवृत्ती, १९८९

९५. निकम, जी. डी. तुकडोजी महाराज : राष्ट्रीय भजनावली (मराठी), सेवा प्रकाशन, नागपूर, दुसरी आवृत्ती, १९७६
९६. नेमाडे भालचंद्र, 'टीका स्वयंवर', प्रथमआवृत्ती, १९९०, साकेत प्रकाशन, पृ. ४०
९७. पठाण यू. म. (डॉ.), 'नामदेव रचिला पाया', पृ. क्र. ४२, 'कीर्तन संकीर्तन', संपादन, दि. भा. घुसरे प्रकाशन, श्री. मोहनबुवा कुबेर कार्यवाह, अ. भा. कीर्तन संमेलन, नागपूर, प्रथमावृत्ती २०००
९८. पठाण यू. म. (डॉ.), 'समर्थ रामदास', सुविधा प्रकाशन, द्वितीय आवृत्ती, २००४, पृ. क्र. २२
९९. पठाण युसूफखान महंमदखान, संतसाहित्य चिंतन, आल्मस पठाण, औरंगाबाद, प्रथमावृत्ती, १९८३
१००. पठाण युसूफखान महंमदखान, 'संत साहित्य चिंतन, आल्मस पठाण, औरंगाबाद, प्रथमावृत्ती, १९९२
१०१. परुळेकर, दिगंबर भास्कर (संपा), गीताई (संत तुकाराम, विनोबा), दिंडी प्रकाशन, बेळगाव, पहिली आवृत्ती, १९८७
१०२. पाठक, यशवंत (डॉ.), 'नाचू कीर्तनाचे रंगी', कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे, द्वितीय आवृत्ती, २००३, पृ. क्र. ११
१०३. पांगारकर, ल.रा. (संपा.) ज्ञानेश्वरांची प्रभावळ, पुणे, द्वितीयआवृत्ती, १९७८.
१०४. पांगारकर, ल.रा., मराठी वाङ्मयाचा इतिहास, खंड १, पुणे, १९७२.
१०५. पेंडसे, शं. दा., ज्ञानदेव आणि नामदेव, कॉन्टिनेन्टल प्रकशन, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९६९
१०६. पंडित, भ.श्री. संतसमागम, अमरावती, १९६१.
१०७. फाटक, न. र., संत ज्ञानेश्वर : वाङ्मय आणि कार्य, मौज प्रकाशन, मुंबई, पहिली आवृत्ती, १९५२
१०८. बहिरट, भालचंद्र पंढरीनाथ, वारकरी संप्रदाय उदय व विकास, पुणे १९७२.
१०९. भगत, रा. तु. (प्राचार्य), 'संत साहित्य आणि अंधश्रद्धा निर्मूलन'.

११०. बापट, वसंत तौलनिक साहित्यभास: मुलतत्त्वे आणि दिशा, मौज प्रकाशन गृह, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९८१
१११. भावे, वि.ल. महाराष्ट्र सारस्वत (शं.गो.तुळपुळे लिखित पुरवणी युक्त) मुंबई, सहावी आवृत्ती, १९८३.
११२. भावे, ह.अ., 'नामदेव गाथा', वरदा बुक्स, पुणे, १९९०.
११३. बोरगावकर, वसंत रामचंद्र, प्राचीन मराठीतील चरित्रलेखन, पुणे, १९७८.
११४. भोळे, भास्कर लक्ष्मण, 'आधुनिकता आणि परंपरा', एकोणिसाव्या शतकातील महाराष्ट्र, प्रा. फडके य. दि. गौरव ग्रंथ, व्होरा राजेंद्र (संपा.), प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, प्रथमावृत्ती, २८ नोव्हेंबर, २०००, पृ. क्र. ८५
११५. मंचरकर, र. बा. (डॉ.), 'धर्मसंप्रदाय आणि मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय' प्रतिमा प्रकाशन, प्रथमावृत्ती, ३१ डिसेंबर २०००, पृ. क्र. ३०
११६. मालपाठक, वसंतराव, शेगावचे श्रीगजानन महाराज, श्रीसमर्थसदन, गिरगांव, मुंबठ, तिसरी आवृत्ती, १९९०
११७. मोकाशी, मधुकर, आस्वादक ज्ञानेश्वरी, पुणे, १९९९.
११८. यादव, रामचंद्रतुकाराम व रंगनाथमहाराज परमणीकर(सं.), सार्थ श्री ज्ञानेश्वरी, महाराष्ट्र सहकारी मुद्रणालय, पुणे, अकरावी आवृत्ती, १९८१
११९. राजवाडे, वि. का., तर्कतीर्थ जोशी लक्ष्मण (संपा.), राजवाडे लेख संग्रह, साहित्य अकादमी, प्रथमावृत्ती, १९५८
१२०. रानडे रा. द. (डॉ.) तथा गुरूदेव रानडे, अनुवादक – गजेंद्रगडकर
१२१. रानडे, रा.द. मराठी संत वाङ्मयातील परमार्थ मार्ग, मुंबई, १९६५.
१२२. रायकर, गजानन काशिनाथ (संपा), सार्थ श्रीमत् भगवत् गीता, जयहिंद प्रकाशन, झांबवावाडी, मुंबई, २१ वी आवृत्ती, १९७७
१२३. रेळेकर, गो.ना. आणि भिडे, य.द., महाराष्ट्रीय संत (वाङ्मय व जीवन), मुंबई, १९५२.
१२४. वर्तक प. वि., उपनिषदांचे विज्ञाननिष्ठ निरूपण (भाग १, २), वेदविद्या मुद्रणालय, पुणे, दुसरी आवृत्ती, १९८२

१२५. वैद्य, श्री. म., प्रणवोपासना द्वितीय आवृत्ती, १९३९, पृ. क्र. ३८

१२६. व्यवहारे, शरद, लोकसाहित्य उद्‌गम आणि विकास, नागपूर, १९८७.

१२७. शर्मा विनय मोहन (आचार्य), 'हिन्दी को मराठी संतो की देन', बिहार राष्ट्रभाषा परिषद, पटना, प्रथम आवृत्ती, मार्च १९५७, पृ. ४८

१२८. शिंदे, वि.का., लोकधाटी अवलोकन आणि विचार, पुणे, १९९१.

१२९. शुक्ल गोवर्धननाथ (डॉ.), 'सन्त तुकाराम', 'मराठी संतो की हिन्दी वाणी', संपा. दीक्षित आनन्द प्रकाश (डॉ.) जयपूर, प्रथम आवृत्ती, १९८१, पृ. ८२

१३०. शैलजादेवी, श्रीज्ञानेश्वरी, मुक्तचिंतन, मुंबई १९८९.

१३१. सरदार, गं. बां., 'संत वाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती', श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, आवृत्ती ४ थी, १९९२

१३२. सरदार, गं.बा., संत वाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती, पुणे, तृतीयावृत्ती, १९७०.

१३३. सरदार, गं.बा. (संपा.) महाराष्ट्र जीवन, खंड १, पुणे, १९६०.

१३४. सानप विनोद (डॉ.), 'समग्र तुकाराम दर्शन', विजय प्रकाशन, प्रथम आवृत्ती, २००८, पृ. ५८३

१३५. स्वानंद सरस्वती, श्रीगुलाबराव महाराज चरित्र व तत्त्वज्ञान, श्रगजानन बुक डेपो, पुणे, पहिली आवृत्ती, १९७९.

परिशिष्ट क्र. ३

व्यक्ती नाम सूची

१. अरविंद योगी – पृ. १४३

२. अडकोजी महाराज – पृ. १९

३. अवधूत महाराज – पृ. १६

४. अलोकाबाई – पृ. १२

५. आत्मारामपंत महाराज – पृ. १९०

६. आजगावकर रघुनाथ जगन्नाथ – पृ. १९१

७. इनामदार हे. वि. पृ. – १४३

८. इस्लामपूरकर वा.शा. – पृ. १७

९. उद्धव – पृ. १९०

१०. कदम स. भा. पृ. – २३

११. कलाल मारुती पृ. – ४७

१२. करंदीकर रा. गो. पृ. – १९१

१३. कलावती देवी पृ. – २०

१४. काळे अण्याजी पृ. – ४७

१५. काणे (बुवा) नारायणराव पृ. – ६०

१६. कामत अशोक पृ. – १०५

१७. कीर्तने गोदामाऊली पृ. – ११

१८. कीर्तने नारायणराव पृ. – ११

१९. कुर्तकोटी शंकराचार्य पृ. – ४२

२०. केळकर न. चि. पृ. – १२

२१. केजकर देशपांडे प्रकाश पृ. – १३२

२२. कोष्टी भिकू पृ. – ४१

२३. कोल्हटकर महादेव शास्त्री पृ. – १९१

२४. कोटणीस महाराज, पृ. – १३, पृ. – १५

२५. कोपकर बुवा, पृ. – ६४

२६. खाडीलकर कृ. प्र. पृ. – ६३, ६४

२७. खानदेशकर झेंडुजी बुवा पृ. – ३०, ३१

२८. खोत वासुदेव श्रीधर पृ. – ४७

२९. गायकवाड विठ्ठलराव पृ. – ४६, ५८, १०९

३०. गाडगेबाबा पृ. – २१, २२२

३१. गिरीधर स्वामी पृ. – १९०

३२. गुलाबराव महाराज पृ. – १२, १०७

३३. गुरव मोती पृ. – ४७

३४. गोदुजी पृ. – ११

३५. गोंधळेकर रावजी पृ. – ६३

३६. गोपिनाथ महाराज पृ. – ४२

३७. गोखले प्रिन्सिपॉल पृ. – ४२, ४३

३८. गौतम महंत पृ. – ४३

३९. गांधी (महात्मा) पृ. – १४८

४०. घैसास अनंत पृ. – ६४

४१. चिटणीस मल्हार शामराव पृ. – १९०

४२. चिपळूणकर कृष्ण शास्त्री पृ. – १९१

४३. जवळेकर भीमराव पृ. – ४७

४४. जामले बापू पृ. – २८, १०९

४५. जोशी ज. वा. पृ. –१०

४६. जोशी सु. ज. पृ. – १०

४७. जोशी अ. म. पृ. – १९०

४८. जोशी नारायण पृ. – ४७

४९. जोशी प्र. न. पृ. – ८

५०. झिंगराजी पृ. – २१

५१. टाकळकर निळोबा पृ. – ४६

५२. टिळक लोकमान्य पृ. – ६४, १४३

५३. ढोले आनंद पृ. – २९, ३०, ४८

५४.	ढोले कवतुका पृ. – ३०
५५.	ढोले गोविंद पृ. – २९,३०, ४८
५६.	ढोले जयसिंह पृ. – २४, ३०
५७.	ढोले तुळशीराम पृ. – २९, ३०
५८.	ढोले तुळसाबाई पृ. २९,३०
५९.	ढोले दौलत पृ. – ३०
६०.	ढोले निंबाजी, पृ. २४, ३०
६१.	ढोले बाकाबाई पृ. – २४, ३०
६२.	ढोले भागिरथी पृ. – ३०
६३.	ढोले मुरलीधर पृ. – २९, ३०, ४८, ४९
६४.	ढोले महादेव पृ. – ३०
६५.	ढोले म्हादू पृ. – ३०
६६.	ढोले मीरा पृ. – ३०
६७.	ढोले मारुतीराया पृ. – २७, ३०
६८.	ढोले रामजी पृ. – २४, २८, ३०
६९.	ढोले वालंबा पृ. – २४, २६, ३०
७०.	ढोले शकुंतला पृ. – २९, ३०
७१.	ढोले सावित्री पृ. – ३०
७२.	ढोले संपत पृ. – ३०
७३.	ढोले हरदास पृ. – ३०
७४.	तळेकर नागोजी पृ. – ३१
७५.	तिकोटेकर रामचंद्र पृ. – ११
७६.	तुकडोजी महाराज पृ. – १९,२२,६२
७७.	तुरंबेकर ब. ना. पृ. – १०
७८.	तेली पांडुरंग पृ. – ४१
७९.	दांडेकर सोनोपंत पृ. – ६१, ६४
८०.	दासगणू महाराज पृ. – १७
८१.	दांडेकर शं. वा. पृ. – ३०

८२. दिवाकर कृष्ण पृ. – ९८

८३. दीक्षित पप्पु सिंह पृ. – ४७

८४. दीक्षित प्रकाश आनंद पृ. – ९६, १०२

८५. देशमुख महादेव आनंद पृ. – २३

८६. देव वामन नरहर पृ. – २३, ५८

८७. देव सरूबाई पृ. – ४७

८८. देशमुख केशव पृ. – ४६

८९. देशमुख ओम प्रकाश पृ. – ४८, ५८

९०. देगलुरकर धुंडा पृ. – ६१, ६४

९१. देगलुरकर भानुदास पृ. – ६४

९२. धोबी जानू पृ. – ४७

९३. नित्यानंद सरस्वती निजामपूरकर बुवा पृ. – ६१

९४. नेमाडे भालचंद्र पृ. – १२९

९५. पठाण यु. म. पृ. – ८५

९६. पंडित बाबाजी महाराज पृ. – १८

९७. परांजपे शि. वि. पृ. – ६३

९८. पाठक यशवंत पृ. – ६३, ६४

९९. पांगारकर ल. रा. पृ. – ६३

१००. पाटील उदयभान पृ. – २४, २७

१०१. पाटील चंद्रकांत पृ. – ५८

१०२. पाटील पुंडलिक पृ. – ५८

१०३. पाटील पूर्णाजी पृ. – २६

१०४. पाटील बावस्कर बापू पृ. – २९

१०५. पाटील लक्ष्मण पृ. – ५८

१०६. पाटील सरूबाई पृ. – ४७, ४९

१०७. पुंडे दत्तात्रय पृ. – ५८

१०८. पंत हरेराम पृ. – ६४

१०९. पेंडसे वकील पृ. – ४२

११०. पंतप्रतिनिधी भगवानराव पृ. – ६३

१११. फडकुले निर्मलकुमार पृ. – ७७, ७८

११२. बडोदेकर नाना पृ. – ६४

११३. बाळापुरे मनोहर त्र्यंबक पृ. – २३

११४. बावस्कर रमेश पांडुरंग पृ. – ४८

११५. बांबल विजया पृ. – ५८

११६. बावरेकर दादा पृ. – ४७

११७. बोधनकर वकील पृ. – ४२

११८. बंकट स्वामी पृ. – ४२

११९. भगवान बाबा पृ. – ३५

१२०. भगत रा. तु. पृ. – ८२

१२१. भारती विद्याशंकर शंकराचार्य पृ. – ६४

१२२. भागवत विनायक पृ. – ६०

१२३. भाकरे तोताराम संपत पृ. – २३

१२४. भाकरे लक्ष्मण पृ. – ४६, १०९

१२५. भावे विनोबा पृ. – १४३

१२६. भोसले आप्पासाहेब पृ. – २४

१२७. भोळे भास्कर लक्ष्मण पृ. – ०९

१२८. मधुरा स्वामी पृ. – ११

१२९. मनकर्णिका बाई पृ. – १२

१३०. मंचरकर र. बा. पृ. – ९

१३१. येक्केहाळीकर महाराज पृ. – १९०

१३२. राजवाडे वि. का. पृ. – ४

१३३. राजगोपाल एच पृ. – २१

१३४. रानडे रा. द. पृ. – ३७

१३५. रानडे वि. प. पृ. – १९१

१३६. वाढोरेकर शांताराम पृ. – ४१

१३७. विष्णुदास महाराज पृ. – १४

१३८. विवेकानंद स्वामी पृ. – १४३

१३९. शर्मा विनय मोहन पृ. – ९५, ९७, १००,१०८

१४०. शिरवळकर सदाशिव पृ. – ६४

१४१. शुक्ल गोवर्धन पृ. – ९९, १०२

१४२. शेवाळकर राम पृ. – ८२

१४३. सहस्त्रबुद्धे अप्पाजी पृ. – १७

१४४. सखाराम पंत महाराज पृ. – ३०

१४५. सरदार गं. बा. पृ. – ३,४,५

१४६. सभासद कृष्णाजी आनंद पृ. – १९०

१४७. सर्वपल्ली राधाकृष्णन पृ. – २८

१४८. सानप किशोर पृ. – १०५

१४९. साने (गुरुजी) पृ. – १४३

१५०. साऊरकर बाबाराव पृ. – ४४

१५१. सुपारे चिंतामनराव पृ. – ४७

१५२. स्वामी स्वरूपानंद पृ. – ३४

१५३. सरस्वती वासुदेवानंद पृ. – १३,१७

१५४. सरस्वती नित्यानंद पृ. – १४

१५५. स्वामी सिद्धारूढ पृ. – २१

परिशिष्ट क्र. ४ अ

प्रकरण ३ मधील हस्तलिखितांच्या झेरॉक्स प्रती

(८८)

संत संग बिना भाई। आत्मा दर्शन नही नही ॥३॥
मारुती कहे सब पवित्र हुई। संत संगसे साधन पवित्र हुई ॥४॥
॥४४२॥

॥१३॥ यही शोध कर लेना। ज्ञानी संतकू धुंडना ॥१॥
उनके चरणपर भाव रखना। येही भावसे तत्व देखना ॥२॥
येही शोध किया मुनीने। वेद शास्त्रोमे मुनीने ॥३॥
मारुती कहे येही उपदेश किया। संत संगकू पछान लीया ॥४॥
॥४४३॥

॥१४॥ लटक लगावो मनकू। गुरुजीकी लटक लगावो मनकू ॥१॥
मनमे आई बुध्दि स्थीर हुयी। लटक हृदय मे पायी ॥२॥
प्रेम लटक आई। करम धरम मे प्रेम लटक आई ॥३॥
मारुती कहे कीर्तन भजन मे आई। संतनकी प्रेम लटक आई ॥४॥
॥४४४॥

॥१५॥ ये प्रेम दुना ले भाई। नित्य प्रेम बरा लिई ॥१॥
संतका प्रेम बढा लियी। उसे ब्रम्ह पद पायी ॥२॥
अंतर राम करालियी। सत्य बचन करालियी ॥३॥
मारुती कहे बाणी पवित्र हुयी। जद सत्य बचन हुई ॥४॥
॥४४५॥

॥१६॥ सुक्ष्म बहुत है सुक्ष्म बहुत है। आत्माके पास बहोत सुक्ष्म है ॥१॥
शांती बिना नही ख्याल रहे। शांत बिना नही ख्याल रहे ॥२॥
स्थिर चित्त बिना नही ख्याल रहे। निरपेक्ष बिना नही ख्याल रहे ॥३॥
मारुती कहे चित्त स्थीर रखना। आत्म ज्योतका रूप देखना ॥४॥
॥४४६॥

॥१७॥ संत चरणपर स्थीर रहना। संत रूपपर स्थीर रहना ॥१॥
बुध्दि बिचारे चेता देना। सगुण भावसे ~~चेता~~ देना ॥२॥
फीर अपना रूप देखना। आत्म प्राप्ती कर लेना ॥३॥
मारुती कहे प्राप्ती कर लेना। इसे वासे उपासना करना ॥४॥
॥४४७॥

॥१८॥ मनसे छोडो चित्तसे छोडो। विश्व का स्नेह सब छोडो ॥१॥
परिवारका मोह सब छोडो। [illegible] ॥२॥

॥ ३२९ ॥

॥१२॥ बालपणसे स्वभावमे रहे । तोभी कां तुम्हारैकू ज्ञाना हुये ॥१॥
अधिरबीन आत्मा कां प्रसन्न हुये । सर्व बंध गमाये प्यारा
संतसंग जद हुये । जद स्थूळ सूक्ष्मका ज्ञान हुये ॥३॥
मारुती कहे संत संगसे हुये । दिव्य हष्टीका ज्ञान संतसंगसे हुये ॥४॥

॥३३०॥

॥१३॥ ये स्वभाविक संतोने दिखाया । उन्होंही शोध किया ॥१॥
वेदमे मुद्रण किया । ये स्वभाविक अशुध्द है कथा ॥२॥
संतोनेर इसे शुध्द बनाया । कोटी जीव ब्रम्ह किया ॥३॥
मारुती कहे संत ध्यानमे रहेना । इसे बिना कोयी नहि हावो मना ॥४

॥३३१॥

॥१४॥ देव धर्म हुये । ये संत कल्पनेसे हुये ॥१॥
उसके नेम बताये । संत विचारने बताये ॥२॥
वो ग्रंथोमे लिखाये । उसके विचारहि लिखाये ॥३॥
मारुती कहे सब ज्ञान संतनकू । इसे बिना देव नही भाविककू ॥४

॥३३२॥

॥१५॥ सबमे विचार श्रेष्ठ है भाई । संतका विचार श्रेष्ठ है भाई ॥१॥
ये विचारसे सब ज्ञान हुयी । अदभी ब्रम्ह हुयी ॥२॥
संत चरणकू शीर रखो । एकाविध मनका संकल्प रखो ॥३॥
मारुती कहे सब देवका देव भाई । एक सद्गुरु कहेलायी ॥४॥

॥१०॥

॥बडे बडे निशाचरका घात किया। गम्याके वास्ते किया ॥१॥
॥अपने वडीलोका धर्म बढाया। अपने धर्मकी बढाओी किया॥२॥
॥चौ देशमे नाम बढाया। कुल धर्मका नाम बढाया ॥३॥
॥ मारुती कहे धर्म करना अच्छा है। धर्मकी निंदा करना अच्छा नही है॥४॥
श्लोक :- सर्वधर्मान०... १८-६६

॥११॥

॥घरमे हवा शुध्द रखना। देऊलकीभी हवा शुध्द रखना॥१॥
॥और कपडाभी शुध्द रखना। चौका लगाके पाक बनाना॥२॥
॥रोगपर निगा रखना। औषधका संग्रह रखना॥३॥
॥मारुती कहे कुलधर्म स्वच्छ रहे। ऊसे देहकी शुध्दि रहे॥४॥
श्लोक :- कर्मण्यवा०... २-४७

॥१२॥

॥जिसमे देहकी वाढ होती है। पहिले येही धर्म अच्छा रखना चाहीये॥१॥
॥आखी अच्छी रहे। तो ध्यान अच्छा हुये॥२॥
॥वाचा अच्छी रहे। तो स्मरण अच्छा रहे॥३॥
॥मारुती कहे देह धर्म है। येही स्मारक धर्म है॥४॥
॥श्लोक :- यदायदा०... ४-७

॥१३॥

॥अपना देह अच्छा रखना। वडलोका अच्छा रखना॥१॥
॥मरे तो भी नही मरे। ऐसा भाव करे॥२॥
॥मेरे बडील वैकुंठमे है। मेरे बडील भूत पिशाच्य नही है॥२॥
॥मारुती कहे ऊपर कल्पनेसे मानले। स्मारकका धर्म करले॥३॥
श्लोक :- परित्राणाय०... ४-८

॥१४॥

॥श्रीराम गया नही। किसन गया नही॥१॥
॥बडील गये नही। हमारे कल्याणके लिये आजावे येही॥२॥
॥कोऔ मरता नही है। तो अवतार कायकु मरेंगे भाऔी॥३॥
॥मारुती कहे ऐसा भावरखना। स्मारककु मान लेना॥४॥
श्लोक :- अव्यक्ता०... २-२८

करणा अच्छा है ।।

।।५।।

।।कुलधर्मका त्याग नही करना । बालबच्चेकू संभाललेना ।।१।।
।।बडोकी मर्यादा रखना । घरका त्याग नही करना ।।२।।
।।प्रजा अुत्पन्न करना । गय्याका रक्षण करना ।।३।।
।।मारुती कहे कुलका धर्म तप है । ये धर्मसे भी संतकी सेवा होती है ।।४।।
श्लोक:- सहयज्ञा प्रजा॰---- ३-१०

।।६।।

।।बडोका श्राध्द करले । वो भावसे करले ।।१।।
।।श्राध्दके दिन स्नान करले । जानवा गलेमे डालले ।।२।।
।।सब पदार्थका नैवद्य करले । और स्मरण करके अर्पण करले ।।३।।
।।मारुती कहे बडोकू देना । अुसका आशीर्वाद लेलेना ।।४।।
श्लोक:- श्रेयान॰---- १८-४७

।।७।।

।।कुलका कर्म अैसा है । ये कर्मसे संसार अच्छा होता है ।।१।।
।।घरमेके पिशाच्च जाते हैं । भूत और चुडेल भी जाते है ।।२।।
।।संपत्ती बढती है । अनाज पिकता है ।।३।।
।।मारुती कहे ये स्मारक धर्म है । अिसपर चढाना अच्छा है ।।४।।
श्लोक:- अन्नात् भवंति॰---- ३-१४

।।८।।

।।तुलसीकी माला गलेमे डालो । सब काल नाम बोलो ।।१।।
।।व्रत अेकादशीका करो । देह सुशोभित करो ।।२।।
।।कर्म करनेके लिये शुध्द होना । देहकी शुध्दि अच्छी रखना ।।३।।
।।मारुती कहे ये धरमसे गये । महात्माभी ब्रम्हज्ञानकू गये ।।४।।
श्लोक:- अिंद्रियार्थेषु॰---- १३-८

।।९।।

।।ये देह धर्म है । अिसकूभी कुलधर्म बोलत है ।।१।।
।।येही सनातन धर्म है । येही अज्ञान धरमका ज्ञान धरम बनत है ।।२
।।येभी हिंदूका स्वधर्म है । अिसे जातका धर्म अच्छा रहता है ।।३
।।मारुती कहे कुलधर्मके लिये । राम और किसनने युध्द किये ।।४
श्लोक:- दोषैरेतै॰---- १-४३

६४

॥१३॥

॥ मत करो बात बेदकी । मत करो बात शास्त्र और पुराणकी ॥१॥
॥ सेवा करो मा-बापकी । मोह आशा छोड दे मनकी ॥२॥
॥ सेवेसेभी शुध्द होता है । आत्मा शुध्द हो जाता है ॥३॥
॥ मारुती कहे प्राचिती आती है । बिश्व प्राचिती आती है ॥४॥

श्लोक :— अुद्धरेत० ... ६-५

॥१४॥

॥ दमावो अिंद्रिया सेवेमे । मा-बापके पावमे ॥१॥
॥ लज्जा शंका छोड देना । छोटा मन रखके सेवा करना ॥२॥
॥ रात और दिन नजर रखना । सेवेके अूपर ख्याल रखना ॥३॥
॥ मारुती कहे अनन्य हुवा । ये सेवेमे ज्ञानदीप हुवा ॥४॥

श्लोक :— अनन्या० .... ८-22

॥१५॥

॥ ये सेवेमे अंतर ज्ञान होता है । शब्द ज्ञानसे नही हो जाता है ॥१॥
॥ ब्रम्हका ज्ञान सेवेसेही होता है । मा-बापके सेवेसेही होता है ॥२॥
॥ माता गुरु पिता गुरु है । येही भाव अच्छा है ॥३॥
॥ मारुती कहे नही मानो अन्य गुरु । मानले मा-बाप सद्गुरु ॥४॥

श्लोक :— ज्ञानेन० ... ५-१६

—: कीर्तन २७ वें :—

—: ब्रम्हज्ञानीका आधिष्ठान पक्का रखना :—

॥१॥

॥ मन स्थीर करनेके लिये । गुरु अुपासना करालिये ॥१॥
॥ जैसा बंदुकका निशाण है । अैसा अनुसंधान लगाना अच्छा है ॥२
॥ अूपर कर्म करले । कोअी कर्म करले ॥३॥
॥ मारुती कहे मन रमादे । अुपासनेमे मन रमादे ॥४॥

श्लोक :— मन प्रसाद० ..... १७-१६

७८

॥१५॥

॥ सब है ये बडा डर है। ये डरकू मात्रा गुरु बचन है ॥१॥
॥ सद्गुरु भावका ब्रम्ह दीप लगावो। विश्व डर असे निकालो ॥२॥
॥ कोओी साधनसे नही जानेका। सद्गुरुभी बैद है असका ॥३॥
॥ मारुती कहे अज्ञान निकालनेका रूप है। शुध्द रूप सद्गुरुका है ॥४॥

श्लोक :– तद्विध्दि ०...... ४-३४

–: कीर्तन २५ वे :–

सज्जन मिलानेके वास्ते साधन करना अच्छा है

:–१:–

॥ सज्जनके लिये। साधन करालिये ॥१॥
॥ सज्जनके लिये। तीर्थ करालिये ॥२॥
॥ सज्जनके लिये। व्रत करालिये ॥३॥
॥ मारुती कहे साधन करना। फल अिच्छेसे नही करना ॥४॥

श्लोक :– अनपेक्ष० .... १२-१६

॥२॥

॥ सज्जनके लिये करना। नामचिंतन करलेना ॥१॥
॥ अन्नदान करलेना। संत कृपेके वास्ते करलेना ॥२॥
॥ धन और दान देना। वो पुनसे सज्जन मिलाना ॥३॥
॥ मारुती कहे नही करना। साधन देह लोभके लिये नही करना ॥४॥

श्लोक :– सद्भावे० ... ~~१२-१६~~ १७-२६

॥३॥

॥ कोटी पुण्य साधनका। मिलाफ हो जावे संतनका ॥१॥
॥ पुन रहे अनंत जन्मका। दर्शन मिलत है सज्जनका ॥२॥
॥ पुनके लिये साधन करना। वो साधनसे संत संग मिले अपना ॥३॥
॥ मारुती कहे साधनसे। शुध्द हो जावे मनसे ॥४॥

श्लोक :– मनः प्रसाद० .... १७-१६

॥९॥

ऐसी परंपरा है वेदमे ॥ ब्रम्हकी साक्ष मिलत है गुरुके भावमे ॥१॥
मनु कहता है वेदमे ॥ सद्गुरुकी भक्ति करना मनमे ॥२॥
गुरुके सगुणमे भाव रहे ॥ वो भावमे अनंत साक्ष होत रहे ॥३॥
मारुती कहे आत्मा शुध्द हो रहे ॥ गुरुके भावसे हो रहे ॥४॥
श्लोक :— इमं विवस्वते... ४-१

॥१०॥

तीन लोकोमे प्रकाश नही है किसका ॥ है चंद्र सूर्यौका ॥१॥
ज्ञान प्रकाश नही गिरे किसका ॥ गिरे ज्ञानी सगुणका ॥२॥
रात और दिन ध्यान होना गुरुका ॥ हृदयमे प्रकाश गिरे वो सगुणका ॥३॥
मारुती कहे सब शब्दोकी बात ॥ गुरु सेवा ये है अनुभवकी बात ॥४॥
श्लोक :- ज्ञानेन... ५-१६

॥११॥

ज्ञानका रूप ये प्रकाश रूप है ॥ ज्ञानीका सगुण येही शुध्द है ॥१॥
सब सृष्टी जड सगुण है ॥ उसका अंधेरा गिरता है ॥२॥
ज्ञानी सगुणका ज्ञान उजाला ॥ मूढ सगुणमे नही उजाला ॥३॥
मारुती कहे सब जड अंधेरा ॥ ज्ञान योग करले पुरा ॥४॥
श्लोक :— नहि ज्ञानेन... ४-३८

॥१२॥

सब जगमे भ्रम है सारा ॥ नही है गुण अवगुण है प्यारा ॥१॥
सब जगका बोल झूटा पसारा ॥ ज्ञानीका बोल अनुभव सारा ॥२॥
जड जीव जडमे रहे ॥ ज्ञानी ब्रम्ह स्थितीमे रहे ॥३॥
मारुती कहे त्यागो जगकी चाल ॥ गुरुकि सेवा करो दिनरात ॥४॥
श्लोक :- एषा ब्राम्ही... २-७२

॥१३॥

माया और ब्रम्ह ये कहनेकी बात ॥ शब्दमे साक्ष नही जडके साथ ॥१॥
वेद मे नही शास्त्रमे नही ॥ पुराणमे भी नही ॥२॥
कोई साधनमे नही ॥ स्वमतमे भी नही ॥३॥
मारुती कहे दुनियाके पासही नही ॥ ब्रम्हका मार्ग संतके पास रही ॥४॥
श्लोक :— नाहं वेदेर्न... ११-५३

सांपूर्ण-४२ — ॥ मनन करनेकी भगवतकू पीरी है ॥ —

॥ ५॥

अपना घर रातकूभी दिखता है॥ और दिनकूभी दिखता है॥१॥
ऐसा स्मरण मचितीकू आना चाहीये॥ रात और दिन उसकी साक्ष चाहीये॥२॥
अकल करो मनन का॥ प्रयत्नसे भी रूप ईश्वरका॥३॥
मारुती कहे पाषाण जलमे देव नही॥ संत सेवेमे देव रही॥४॥
श्लोक:- नाह्यद्भि- - - ४-३४५

॥६॥

मनसेभी दिप लगे॥ भव सागरकू अंगार लगे॥१॥
सब हृदयमे दिखता है॥ ब्रम्ह साक्षकू देखता है॥२॥
ये ज्ञान दीप लगा दे॥ ऐसा मनन करले॥३॥
मारुती कहे अध्यात्म रहे॥ मननके अभ्यासमे रहे॥४॥
श्लोक:- यथा दिपो- - ६-१९

॥७॥

कोई करममे रहता है॥ लोभी संसारका मनन रहता है॥१॥
जाग्रतीमे रहता है॥ और स्वप्नमेभी रहता है॥२॥
सब सृष्टीका रूप दिखता है॥ ये माया अनुभव तेरे पास है॥३॥
मारुती कहे संसारके मननसे॥ ये सृष्टीका अनुभव है॥४॥
श्लोक:— न रूप- - १५-३

॥८॥

महात्माके मननसे है॥ ब्रम्ह अनुभव है॥१॥
मनन महात्माका करले॥ जाग्रतीमे करले स्वप्नमे करले॥२॥
वोही मनन ओसणा है॥ ऐसा भक्तीका चिन्ह हृदयपर लादे॥३॥
मारुती कहे फीर अनंत रूप देखले॥ महात्माके रूपमे अनंत रूप देखले॥४॥
श्लोक:- यो मा- १०-३

॥९॥

अनंत जन्मोका पाप जाला है॥ मनन करनेसे अंतर सुख मिलता है॥१॥
सब वासनाकू अंगार लगती है॥ ब्रम्हरूप वासना बनत है॥२॥
परमार्थका मार्ग येही है॥ मनन करले फीर स्वरूप है॥३॥
मारुती कहे ऊपर जाता॥ चार अवस्थेके ऊपर जाता॥४॥
श्लोक:— अपि चेदसि - ४-३६

परिशिष्ट क्र. ४ ब

प्रकरण ४ मधील हस्तलिखितांच्या झेरॉक्स प्रती

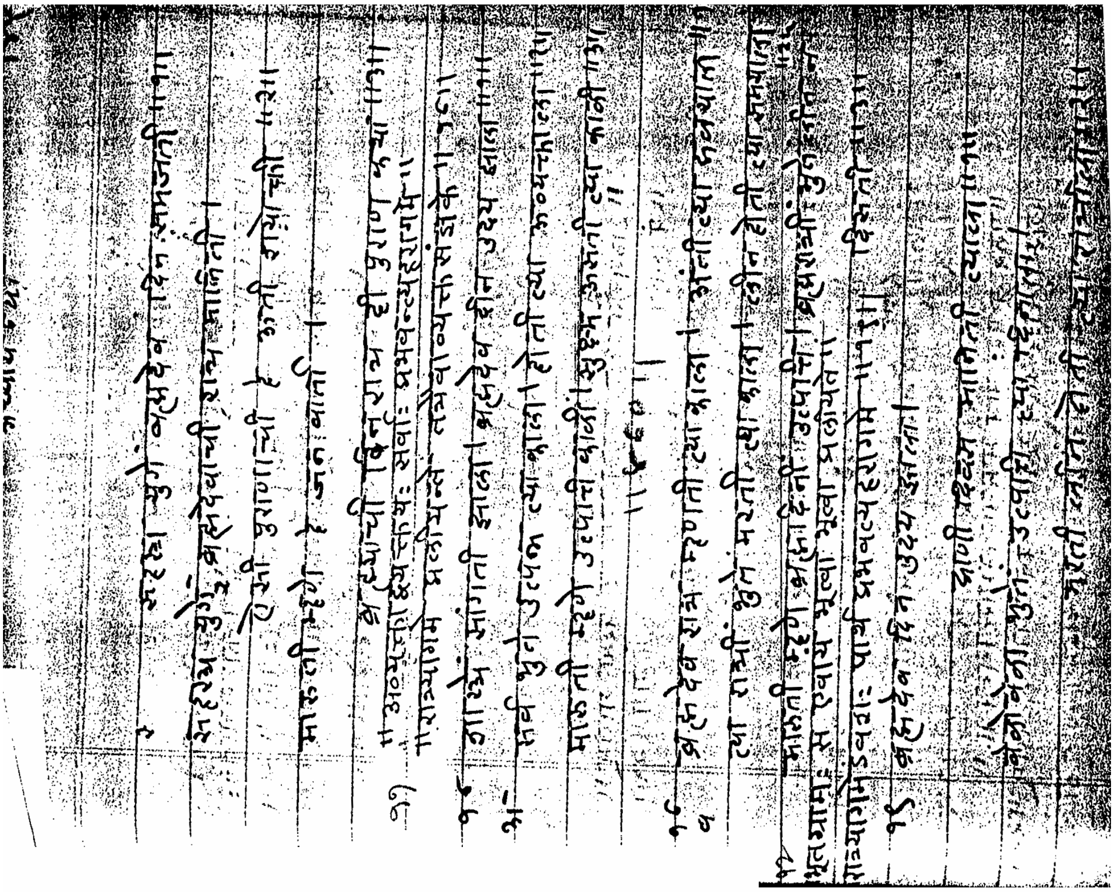

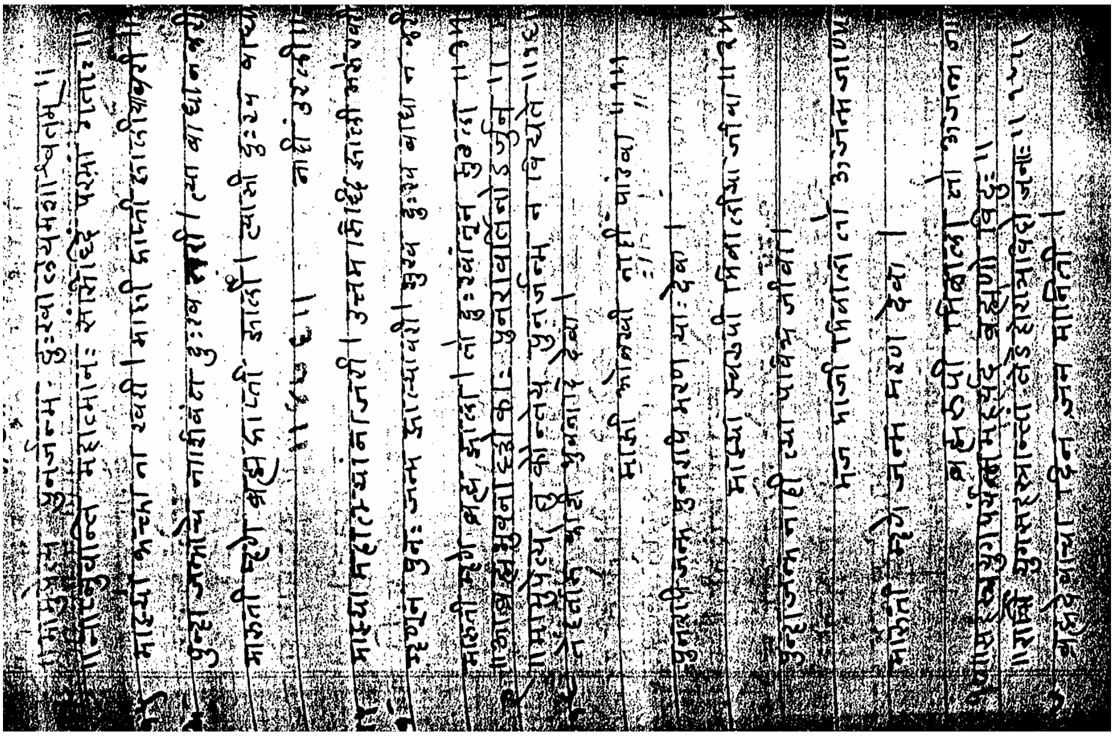

अध्याय १८

देवदत्त शंख वाजविला । अर्जुने आनंदे वाजविला ।।३।।
भयानक कर्म करणारा आला । भीमसेन राजा आला ।।
मारुती म्हणे भीम भयानक धरा । आला रणांगणावर ।।४।।

पौंड्र नामे शंख वाजविला । भीमाने मोठ्याने वाजविला ।।१।।
सैन्यासी आनंद आला । भीम गर्जनेने सैन्यासी आला ।।
मारुती म्हणे सेनापती आला । पांडवांचा सेनापती आला ।।
।। अनन्तविजयं राजा कुन्तीपुत्रो युधिष्ठिरः ।।
।। नकुलः सहदेवश्च सुघोषमणिपुष्पकौ ।।१६।।
१६ कुंती पुत्र युधिष्ठिर राजा आला । आनंद विजय शंख वाजविला
नकुल सहदेव राजाने वाजविला । सुघोष शंख आणि
मणिपुष्प शंख वाजविला ।।२।। मारुती म्हणे युधि-
ष्ठिर राजा आला । या शंख ध्वनीने सैन्या आनंद आला ।
।। काश्यश्च परमेष्वासः शिखण्डी च महारथः ।।
।। धृष्टद्युम्नो विराटश्च सात्यकिश्चापराजितः ।।१७।।
१७ मोठा धनुर्धर पाहे काशीराजा आहे ।।१।।
महारथी शिखंडी आहे । धृष्टद्युम्न आहे ।।२।।
विराट सात्यकी पाहे । सदा विजयी आहे ।।३।।
असे हे महाशूर आहे । रणी घुमत आहे ।।४।।
मारुती म्हणे पांडववीर । रणी विदेह फार ।।५।।

अध्याय १८

।। द्रुपदो द्रौपदेयाश्च सर्वशः पृथिवीपते ।
।। सौभद्रश्च महाबाहुः शङ्खान् दध्मुः पृथक् पृथक् ।।१८।।
१८ द्रौपद द्रुपदांचे पाहे । पुत्र सर्व शूर आहे ।।१।।
महाबाहू सुभद्रा पुत्र पाहे । अभिमन्यूहि शूर आहे ।।२।।
या सर्वांनी आपापले पाहे । शंख वाजविले आहे ।।३।।
पृथ्वीपती धृतराष्ट्र पाहे । सर्वांना सांगत आहे ।।४।।
मारुती म्हणे धृतराष्ट्र सांगे । पांडववीर फार शूर सांगे ।।५।।
।। स घोषो धार्तराष्ट्राणां हृदयानि व्यदारयत् ।।
।। नभश्च पृथिवीं चैव तुमुलो व्यनुनादयन् ।।१९।।
१९ त्या महानादाने पाहे । कौरवांचे हृदय फाटले आहे ।।१।।
(अ) आकाश पृथ्वी पाहे । दणाणून गेली आहे ।।२।।
त्या नादाने पाहे । कौरवा होय आले आहे ।।३।।
मारुती म्हणे धृतराष्ट्र सांगे । पांडवांनी युक्ती सांगे ।।४।।

१९ कानीच्या दात खिळ्या पाहे । कानाकाचा बसल्या आहे ।।१।।
(क) आकाश समुद्र पाहे । सारी दणाणले आहे ।।२।।
कौरव दल पाहे । भयभीत झाले आहे ।।३।।
मारुती म्हणे धृतराष्ट्र सांगे । सैन्य माझे भयभीत सांगे ।।४।।
।। अथ व्यवस्थितान् दृष्ट्वा धार्तराष्ट्रान् कपिध्वजः ।।
।। प्रवृत्ते शस्त्रसंपाते धनुरुद्यम्य पाण्डवः ।।२०।।
२० मग कौरव सैन्य पाहे । सावध उभे राहिले आहे ।।१।।
शस्त्र चालण्याची पाहे । वेळ आली आहे ।।२।।

अध्याय ३रा

व कोणी कर्म योग आरचती ॥ ३॥

(४) न कर्मणामनारंभान्नैष्कर्म्यं पुरुषोऽश्नुते ।
न च संन्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ॥४॥
। कर्म केलीया वाचूनी निराश नव्हे कोणीच प्राणी ।
। न घडे सन्यास ब्रम्हचर्य ब्रव हे दोन्ही ॥
॥ आळस नको कर्म करावे देव आधिष्ठानी ॥
। न करिता कर्म केवल सन्यासानी संन्यास सिद्धि होत नाही है मानी ॥
। नुसती संन्यास दिक्षा घेतल्यांनी ॥ ४॥

(५) न हि कश्चित्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत् ।
कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृतिजैर्गुणैः ॥५॥
॥ नाही क्षण जात हा रिता चंचल करी चित्ता ॥
॥ प्रत्येक क्षणी कर्म होवी मना गुणा वरुता ॥
॥ तेणे चले प्रकृति कार्य होय करावेला ।
॥ असे बुध्दि वरी उठावी प्रकृति मता ॥ ५॥

(६) कर्मेन्द्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन् ।
इंद्रियार्थान्विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते ॥६॥
इंद्रिया एकविध निग्रहिती ।

अध्याय ३रा

॥ मनाने विषय ते आठविती ।
॥ अंतर शुध्द नसता पाप आचराती ।
॥ मूढात्म्या जन असत्य बोलती ॥६॥

(७) यस्त्विन्द्रियाणि मनसा नियम्यारभतेऽर्जुन ।
कर्मेन्द्रियैः कर्मयोगमसक्तः स विशिष्यते ॥७॥
। इंद्रिया आणि मन जिंकी जो आपण वैराग्यसी जाण ।
। मन इंद्रिय जाण निग्रही जो आपण बुध्दीयुक्त जाण ॥
। करुनी कर्म, योगाचे अनुष्ठान इंद्रिया करीतीन ।
। आसक्त न होता जाण हा विशेष अभ्यास गुण ॥७॥

(८) नियतं कुरु कर्म त्वं कर्म ज्यायो ह्यकर्मणः ।
शरीरयात्रापि च ते न प्रसिद्ध्येदकर्मणः ॥८॥
। नेहमी कर्म नेमाने तूं करीत जाई पाही ।
। कर्म न करण्यापेक्षा कर्म करणे योग्य होई ॥
। जीव जगण्यास कर्म केलेच पाहिजे पाही ।
। कर्म न करिता तुझी शरीर कीर्ति नाही ।

(९) यज्ञार्थात्कर्मणोऽन्यत्र लोकोऽयं कर्मबंधनः

अध्याय २रा

(३६)

। हा सर्व कर्मकांड संसार आहे ।

। दुःख सुख राहीत स्वस्थ तूं राहे ॥

। संसार चिंता रहित तो ज्ञानी राहे ॥ ४५ ॥

(४६)

यावानर्थ उदपाने सर्वतः संप्लुतोदके ।

तावान्सर्वेषु वेदेषु ब्राह्मणस्य विजानतः ॥

सर्व गंगापूर समुद्री मिळती एक होती ॥

मिळोनी समुद्रपाणी गंगा एक होती ।

। तैसे वेद, शब्द, मंत्र ब्रह्म होती ।

। अज्ञान न राहे संकल्प होय ब्रह्म ज्योती ॥

॥ ४७

। कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन ।

। मा कर्मफलहेतुर्भूर्मा ते संगोऽस्त्वकर्मणि ॥

। कर्म करण्यास नाही दोष आहे ।

। फल आशा सोडोनी कर्म करीत राहे ।

। कर्म न करण्याकडे ... नसावा ओढ ।

। निर्हेतुने कर्म करीत तूं राहे ॥ ४७ ॥

। [illegible]

योगस्थः कुरु कर्माणि संगं त्यक्त्वा धनंजय (४८

सिद्ध्यसिद्ध्योः समो भूत्वा समत्वं योग उच्यते ॥ ४८

(३७)

सर्व कर्मी पूर्ण योग साधावा यत्न असावा ।

सर्व कर्म फल संग लोभ नसावा जीवा ॥

पूर्ण सिद्धी व असिद्धी समभाव असावा ।

मनाची समता असणे त्यास समयोग म्हणावा ॥ ४८

॥ ४९ ॥ दूरेण ह्यवरं कर्म बुद्धियोगाद्धनंजय ।

बुद्धौ शरणमन्विच्छ कृपणाः फलहेतवः ॥

विचार सम बुद्धीने वाग धनंजया ।

कर्म करावे फल आशा सोडुनिया ।

कर्म फल इच्छा धरुनी कर्म करणे नीच रया ।

नवाशिक कर्म करणे हे पाप धनंजया ॥ ४९

॥ ५० ॥ बुद्धियुक्तो जहातीह उभे सुकृतदुष्कृते ।

तस्माद्योगाय युज्यस्व योगः कर्मसु कौशलम् ।

। बुद्धि विचारी पाप पुण्य दोन्ही त्यागितो ।

। म्हणून तो योग करितां प्रयत्न करितो ।

। बुद्धि कुशलतेने तो विचारी असतो ।

। म्हणून तूं कर्म करी असे मी म्हणतो ॥ ५० ॥

५१ ॥ कर्मजं बुद्धियुक्ता हि फलं त्यक्त्वा मनीषिणः

परिशिष्ट क्र. ४ क

प्रकरण ५ मधील हस्तलिखितांच्या झेरॉक्स प्रती

(३२)

॥ गुरु गृहीं वास ॥

अशा या पवित्र अवंती नगरीस तो श्रीकृष्णराय आलेरान व तो सुदामा त्या सांदिपान मुनींच्या चरणीं शिर कमल ठेवून, त्या महात्म्यास गर्व रहित विनवूं लागले, पहा हो ! महाराज ! श्री गुरुवर्या ! आम्हास आपली सेवा व्हावी, अशी आमची इच्छा आहे. देवराया ! ती पूर्ण करा हो ! तेंव्हां सांदिपान मुनि अति संतोषा गेले पहा !

॥७॥ सेवा करोनी संतोषविले ।
गुरु गृहीं कृष्णें शिरीं सर्पण वाहिलें ॥१॥
॥ त्या सेवेनें गुरु अति संतोषिले ।
अनुभव जन्य ज्ञान तियांसी दिधलें ॥२॥

त्या सांदिपान मुनीनें संस्कृत विषय व वेदांत विद्या व राजविद्या, शस्त्र-अस्त्र विद्या, कर्मविद्या हे विषय व या तीन विषयांचे ज्ञानांत निष्णात, परिपूर्ण केलें पहा ! तेंव्हां तो श्रीकृष्णराय, अति धूर्त बुध्दीचा आहे, असें सांदिपान मुनिस वाटत होते पहा ! ब्रह्मविद पुरुषाला जे अधिकपणानें आवडतें, तें ब्रह्म होईलच. व तेथें ब्रह्म अनुभव नांदेलच. ब्रह्मविदाची आवडी कोठून असत्य होणार बरें ! त्या वर्मज्ञ श्रीकृष्णरायें अति वर्मानें सेवा करून मुनीचे आवडीचें प्रेम आपल्या बाजूनें ओढून घेतले. व तो

(३३)

॥ गुरु गृहीं वास ॥

पूर्ण ब्रह्मरूप झाला. त्या ब्रह्मरूप अनुभवाची कसोटी, त्यांनी त्याच आश्रमाला दाखविली पहा बरें ! कारण सांदिपानाची जी भार्या, ती सांदिपान मुनीचे जवळ राहून, तिला अनुभव जन्य ज्ञान नव्हते, हे उघड दिसते.

॥८॥ कृष्णें गुरु अनुभव मिळविलें ।
त्याचें सत्यत्व गुरु-आश्रमींच आलें ॥१॥
॥ सांदिपान भार्ये पुत्र मोहें व्यापिलें ।
कृष्णें मेले पुत्र अनुभवी दाखविलें ॥२॥

कारण- पहा हो ! सत्पुरुषाची स्त्री असून, मेलेल्या पुत्राचा ती अति शोक करित असते. व त्या शोकामुळें ती फार कृश झाली होती. पहा ! तेंव्हां श्रीकृष्णरायानें आपल्या गुरु मातेस विचारले, "आई साहेब ! आपणास सर्व शारिरिक सुखाची सोय असून असें कृश शरीर कां हो तुमचे ?" तेंव्हा ती म्हणाली "अहो ! बाळा ! मला माझ्या पुत्राचा आठव फार येतो, त्यामुळें नाहीं कां शरीर कृष होणार बरें !" "बरें तर गुरु माते ! आपली इच्छा परिपूर्ण केली तर मग तरी आपण सुखी व्हाल कां ? मी आपल्या पुत्राचें तुम्हास दर्शन देतों. मग सुखी व्हाल ना आई साहेब !" इतक्यांत कृष्णानें आपल्या प्रेमाचें परावर्तन, त्या गुरु मातेवर टाकून तिच्या समक्ष पुत्राचें तिला दर्शन दिलें पहा बरें !

—॥ हनुमंतास राम दर्शन ॥—

॥ राम काळीं राम उपासक झाले।
कृष्ण काळीं कृष्ण उपासक झाले ॥२४॥

॥ योगी योग्याचे उपासक झाले।
वेद म्हणे परंपरा गुरु उपासक झाले ॥ २॥

पहा! तो श्रीकृष्णराज अति आनंदानें व सुखानें राज्य करूं लागला हो! कांहीं काळ लोटल्यानंतर तो रामराया दूत महावीर हनुमंत श्रीकृष्णरायाच्या नगरीस आला व तो जनास म्हणाला, "कारे! ही राजधानी कोणाची आहे बरे? तेव्हां एक मनुष्य त्यास असा म्हणाला की, "हे राजधानी राजा कृष्णाची व राजा बळिरामाची आहे हो!" तेव्हां तो हनुमंत काळाग्नि सारखा कोपायमान होऊन, तो हनुमंत म्हणाला, "माझ्या श्रीरामापुढें हा राजा बळिराम कोण बरें! पहातो या राजाचे शूरपण!

॥५॥ पहा! ते शूर हनुमंत आले।
राजधानीचे जन घाबरोनी गेले ॥१॥

॥ दांतखिळ्या बैसोनि वीर मेले।
मोठें संकट कृष्ण नगरीस ओढवले ॥२॥

तेव्हां तो रामवीर अति संतप्त होऊन कृष्णाची

—॥ हनुमंतास राम दर्शन ॥— (५८)

राजधानी तो हालवूं लागला. तेव्हां तो महावीर गरुड सैन्यासह हनुमंत वीरावर चालून आला हो! तेव्हां हनुमंत वीर त्या गरुडास म्हणाला, "कोण रे तूं आधीं सांग बरें?" तेव्हां गरुड म्हणाला, "ज्यानें करांगुळीवर गोवर्धन पर्वत धारण केला, त्या श्रीकृष्णरायाचा मी दूत आहे. माझे शूरपण पाहे पा!" तेव्हां हनुमंत म्हणाला, "अरे! ज्या रामरायाच्या दूतानें कोट्यावधि पर्वत उचलून द्रोणागिरी पर्वत उचलला व सेतु पुरा केला, हें ऐकलें काय त्वां? एक गोवर्धन उचलला हें काय फार मोठें महत्व झाले आहे!" तेव्हां गरुड म्हणाला "अहो! ज्या श्रीकृष्णरायानें गोपाळ-गोपींचा उद्धार केला, असा प्रभु या जगांत कोठें आहे बरें?" तेव्हां हनुमंत म्हणाला, "अरे! ज्या रामरायांनीं वेदज्ञ रावण, बिभिषण, कुंभकर्ण व अनीति करणारे असूर त्या रामानें त्यांचा उद्धार केला, तूं अज्ञानी मुलें तारले म्हणतोस हे किती लज्जास्पद गोष्ट आहे बरें!"

॥६॥ स्वामी अभिमानें भांडती।
एकमेका हिरसा देती ॥१॥

॥ स्वामी अभिमान दाखविती।
ते अनन्य भक्त एकविध चित्ती ॥२॥

पुढें तो गरुड म्हणाला "माझ्या श्रीकृष्णरायाचा प्रताप तूं पाहिलास का? ज्यानें कंसरायाचा घात केला, हें तुला माहीत नाहीं कां?" तेव्हां हनुमंत म्हणाला, "जो जरासंधापुढें पळाला, तोच कां तुझा राया? & माझा रामराया कधींही रणांत मागें सरला, तुला आठवते कां? ज्या रामरायांनीं पहाडासारखे रावण कुंभकर्ण मारुन, त्याची सुवर्ण नगरी बिभीषणास दान दिली, केवढा बरें आमचा राम उदार! हे पहा! तूं कंसाची नगरी आपल्या ताब्यांत घेतली म्हणतोस, हा कमीपणा नव्हे काय?"

॥ओवी॥ केव्हांही न बदे तो निरपेक्ष वीर।

वेदोक्त ज्याच्या स्वामीचा आचार॥१॥

॥शरीर बलानें उंच हनुमंत वीर।

गरुडाचे शब्द पाडी वरच्यावर॥२॥

तेव्हां गरुड म्हणाला "अरे! माझा जो श्रीकृष्णराय आहे हें तूं ओळखलें कां?" तेव्हां हनुमंत म्हणाला, "होय-होय! पूर्ण ब्रह्म असेल, परंतु तुम्हा यादवाजवळ नीति आहे कां? नीति जर नाहीं, तर क्षात्रीय बल तुमच्या जवळ व तुमच्या स्वामी जवळ कोठून असणार? अरे! माझा स्वामी श्रीरामराव पूर्ण ब्रह्म असून वेदोक्त नीति पालन करणारा, महा बलवान, ज्यांनीं आर्यावर्त जिंकिला, परंतु क्षणभरही रणांत पाय मागें न टाकणारा असा तो होता बरें! पाहे माझ्या स्वामीची शक्ति आता! मी तुला दाखवितो॥

॥ओवी॥ बलानें जो अधीक असे।

तोचि जय घेत असे॥१॥

॥ब्रह्मचर्य व्रत ज्या असे।

तोचि देशभक्त सत्य असे॥२॥

पहा पां गरुडा! आतां सावध हो! तुझ्या स्वामीला जा सांग! कसा तुझा स्वामी मला जिंकेतो? पाहातो! या युद्धांत बरें!" तेव्हां छप्पन कोटी यादव व तो गरुड व तो रामदूत यांचें भयंकर रण कंदन माजलें. व तेथें रक्ताच्या नद्या वाहूं लागल्या. तो महावीर गरुडास हनुमंतानें भूमि लोळविला. व त्या श्रीकृष्णरायाचे छप्पन कोटी यादव ओळे चटारुन प्राण देऊं लागले. व समुद्रांत उड्या टाकूं लागले. तेव्हां त्या श्रीकृष्णरायानें आपले दूत विनंतीस पाठविले. तेव्हां त्या श्रीकृष्णरायाचे दूत हनुमंतास करजोडून म्हणाले, "महाराज! आपले म्हणणे

आदमीका साथ होना। जद विभीषणराजोने अपणेकू
बुलाया। विभीषणराजा प्रधानकू कहने लगा हनुमानवीरकू
लंकाराजधानीका उत्पाद करणेकेलिये साथ दे देवो।
जद विभीषण प्रधानोने लंका राजधानीके जगकू फि-
तूर बनाये। और सब लोकोकू बोले हनुमानवीरकू
साथ करो। फीर लंकाराजधानीमे उत्पाद हो रहे।
सब लंकेके लोक जो है वो उत्पादसे भयाभीत
भयाभीत हो गये। ये लंकाराजधानीके पुरेमे कोई
ये पुरेमे कोई वो पुरेमे हुताशन लगताथा। मीतेभर
जो निशाचरी थ्या। वो भी बिभीषण क्या तरफक्याथ्या।
ऐसा वो लंकाराजधानीमे दुःखका कल्लोल हो रख्या।
हनुमानवीरने सब लंका जलाके सब खाक बनादिई।
और सब घरकी चीजवस्तु जल गयी। लंकाराजधानीके
लोक औरता और आदमी मार्गोमे नंगे फिरते थे।

॥महावीर है हनुमान महावीर है॥
॥रावणराजा भयाभीत है॥
॥शस्त्री कला देखके डरत है॥
॥सब जगकू बुध्दिभ्रम गीरत है॥

वो बख्त बिघ्नका था। रावण राजेका दैव अनुकूल नही
था। उसे लिये उसका छोटा भाई बिभीषण फितूर होगया
और सब लंका जल गई। फीर रावणराजा विचार करणे
लगा, भायी अपने राजमे कबीभी ऐसा दुःख नही था।
अपने राजमे बहोत संपत्ति भरी हुई है। और अपनी
लंका राजधानी कान्चनकी है। और अन्न सामुग्रीही अपने
राजमे बहोत है। अपनेपास सैन्यभी मुबलक है। फीर
अपने लंका राजधानीमे बिघ्नका अघात कौन करता है।
भायी इसका समज होना बहोत मुश्कील हो गया।
रावणराजा सब प्रधानकू बोले तुम राजधानीका काम
अच्छा नही करते हो। जो उत्पाद करणेवाला आद
मी है। वो तुमारे नजरमे क्यों नही आता है। उसे पकड
के लावो। उसका पता लगावो। ये तुमारा सेवकका काम
है। जद रावणराजेके प्रधान रावणराजाकू कह रहे।राजा
ऐसी पता लगती है कीं, वोहि हनुमानवीर लंकाराजधा
नीमे आया है। रावणराजा कहता है। फीर उनकू क्यों
नही पकडते हो। पकडे बिना उनकू कैसा शासन करोगे
जल्दी उनको पकडो।

।। दुःखका सुख हो गया।।
।। रामराज्य करनेके लिये उत्सुक हुया।।
।। सब लोकोने नमस्कार किया।।
।। धन्य भाग्य उनका राम देखलिया।।

राज्यकी योजना अच्छी चली है। राम जो न्यायाधीश था। वेद शास्त्रका नेता था। दुर्जन और सज्जनका अंतर जानता था। उससे प्रजा बहोत आनंदमे थी। फीर ऐसा अयोध्येमे श्रीरामराजेका आनंद चलते चलते कोई दुष्टने रामके चित्तपर सीताराणीका बीभत्स शब्दसे परिणाम किया। तब रामकू ऐसी इच्छा हुई की बडे घरकी निंदा मजामे होना अच्छी नही है। क्यो? राजकरना पडता है। तो राजेका तेज होना। वजन होना। ये वजनके लिये शौर्य जनकू बताना पडता है। तब शब्दमे शक्ती रहेती है। राज शब्दोमे शक्ति रही तोहि प्रजा मानेगी। नही तो प्रजा अपना वचन माननेकी नही। अपने सीता राणीका अपमान होना ये अच्छा नही है। तब रामने बिचार किया के प्रजेकू कुछ

तोभी सीताराणीके सज्जनपणकी करणी बताना चाहीये। तब भाई लक्ष्मणकू पुकारके राम बोले, भाई! सीताराणी कू रथमे बिठाकर बनमे छोड दे। तब लक्ष्मणजीने राजवाडेमे जाके सीता माईकू नमस्कार किया। और सीताराणीसे लक्ष्मण राजे बोल रहे। बडे भायीने कहा है तुमकू रथमे बिठाके बनमे छोड देना। चलो बैठो रथमे।

।। मै कभीभी डरनेकी नही।।
।। रामवचनपर मेरा भरोसा रही।।
।। देह गया तोभी टलनेकी नही।।
।। भाई लक्ष्मण चलो मै आ रही।।

तब सीताराणीने सब राणीयोंकू नमस्कार किया। और कौसल्या राणीकू और सुमित्रा राणीकू कहा। मैं गरोदर हूं उसका ख्याल रखना। और जग पापीकू तुमने सुनाना। अश्लील शब्दोंका मुझपर वर्षाव हो रहा है। ये भगवत की मर्जी है। मेरा भागहि ऐसा है। ये भागकू मै दुःख नही मानती हूं। मेरेकू अरण्यमे संतोकी सेवा मिलनेवाली है। उसके लिये मेरेकू ये प्रसंग आया है। ये मैं जानती हूं। तब श्री रामने सीतेका मिलाफ लिया। और कहा।

भाईयोंने क्षत्रीयोका ग्रूर पोषाख किया। धनुष्य हातमे धारण कीये। बिश्वामित्र मुनी आगे चले। बन मार्गोमे आगे चले। और ये दो भाई धनुष्य धारण करके बिश्वामित्र मुनीके पिछे चलते रहे।

॥ सेवेके लिये मोह छोड दिया ॥

॥ मातापिताने मोह छोड दिया ॥

॥ दो भाईयोंने मोह छोड दिया ॥

॥ संत चरणोपर भाव रख दिया ॥७॥

बिश्वामित्र मुनी औरश्रीराम लक्ष्मण बनमे चलते हुवे। बिश्वामित्र मुनीयोंने यज्ञोकी जगा मुकरर कीई। भूमि साफ किंयी। यज्ञकुंड तयार किया। यज्ञ साम्रुग्री मिलायी। विप्रोंने उपकरणोभी लावे। शिष्योने समीधा भी लाया। वि-वीध वृक्षक्या समीधा लाया। बेदमंत्र कहनेवाले नेते महापुरुष भी आये। अब यज्ञकू आरंभ होणे वाला है। बेदमंत्रसे अग्नीभी तयार किया।

॥ शुद्ध भूमि उसे कहना ॥

॥ जहा तरुवर पूरा जल होना ॥

॥ बहोत मृग होना ॥ बहोत मयूर होना ॥८॥

जहाँ यज्ञ हो रहे, उसे पवित्र भूमि कहना। ये शुद्ध भूमीके उप्पर बिश्वामित्र मुनीयोंने यज्ञकु आरंभ किया। बिश्वामित्र मुनी दो भाईयोकू कहने लगे। भाई, यज्ञकू आरंभ होता है। तुम दोनो भाइ अच्छा दक्ष रहेना। यज्ञ-का रक्षण करणा। वो देखो ब्रम्हराक्षस आ रहे। जद वो दो भाई धनुष्य लेके खडे रहे। तब श्रीराम अध्यीसम शांत था। समाधी सुखमे लीन था। कोई कर्ममेश्रीरामकी समाधी भंग नहि पायी।

श्रीराम खडा रहे ॥ धनुष्य लेके खडा रहे ॥

॥ निशाचर भाग जाय ॥ धनुष्य उसे भाग जाये ॥९॥

वो बनमे ऋषी-मुनीका मेला बहोत जम गया। बेदमंत्र-का घोष आनंदमे चला है। श्रीराम वो मुनीयोंकू धीर देना है। मै खडा हूं। डरो मत। वो निशाचर बहोत जोर जोरसे आक्रोश करते है। उनपर श्रीराम धनुष्य डालते है। बहोत असूर उन्होने मार डाले। उसमे एक औरत तारिका भी थी। उसका भी प्राण श्रीरामने हनन किया। वो मारिच निशाचरकू भी भगा दिया। सब राक्षसका रामने निःपात किया। यज्ञकाभी विधी पुरा हुवा। वो राम शौर्य देखकर

-: सीता शोध व बिभिषण सख्य :- (४९)

भुपारात शिरले- त्या खोल दरीत भयंकार अंधार असल्या-मुळे सूर्य प्रकाश दिसेनासा झाला- तेंव्हा त्या खोल दरीच्या अंधारामुळे ते महावीर व्याकूळ झाले. तरी त्या वीरांनी धीर धरून खोल दरीच्या बाहेर हिंमत धरून, आ-त्या बरोबर त्यास प्रकाशाचें दर्शन झाले- त्या हेमा स्त्रीनें समुद्राच्या पलिकडे जाण्याचा मार्ग गुप्त पण स्वल्प रीतीनें दाखविला. तेंव्हा ते महावीर, त्या मार्गानें गमन करिते झाले. त्या अर्थी समुद्राच्या परतिरा पलतर समुद्रांत डोंगराच्या गर्भी गुप्त रीतीनें असाव्या असें वाटते.

॥६॥ वीरांनीं त्या कष्ट बहुत सोसिले ।
उपासी राहिले सीता शुद्धि ॥१॥
॥ देह झिजवूनी रामकार्य केलें ।
कीर्तीसी उरले याचीं जगीं ॥२॥

त्या सीता शुद्धीच्या मार्गानीं गमन करित हनुमंत महावीर लंकेत गेला- लंका हे बेट आहे व-हाड यवढे साधारण मोठें- तिन्ही बाजूनीं या बेटास समुद्र आहे- या लंका बेटास हल्ली सिलोन बेट म्हणतात. हल्ली हे बेट इंग्रज सरकारच्या ताब्यांत आहे- इंग्रज सरकारचे पूर्वी, तंजावरचे चोळ राजे यांचे ताब्यांत कांहीं काळ लंका बेट होतें. या बेटावरून तो पोलोस्ती नंदम रावण राजा व त्याचे दोघे बंधु

-: धनुर्भंग व परशुरामाशी युद्ध. -

उद्यानात गमन केले. मिथुरा नगरीस जाता वरोवर विश्वामित्र मुनीस साष्टांग नमस्कार केला. व जनकास आलिंगन दिले. एकमेकामध्ये नृपती भेट लागले. मोत्यांची तोरणे, रत्नजडील समया, पानदाने, रत्नजडीत मुगूट, मोत्यांची-जरीची आभरणे नवरा नवरीस होती.
॥८॥ आत्मा चेतवुनी मंगल ते गाती।
आत्माते स्मरती ऊँस्वरे ॥७॥
॥वधुवराचे ते कल्याण इच्छिती।
परमात्म्या मागती आशिर्वाद ॥८॥
मग तो लग्न सोहळा आटोपून चार पुत्र, चार सुना रथात बसून सैन्यासह वर्तमान दशरथ राजा अयोध्येस गमन करता झाला. तेव्हा परशुरामाच्या मनात राम लग्नाचा कंटाळा उत्पन्न होऊन, तो सैन्य घेऊन वाटेत युद्धास सज्ज झाला. तेव्हा राम सैन्याचे व परशुराम ब्राह्मणाचे युद्ध सुरु झाले. तेव्हा रामाने बाण हातात घेऊन परशुरामास हारविले. तेव्हा लक्ष्मण परशुरामाचे हेळण करु लागला. अपजयास्तव परशुराम परतरला, व तो अरण्यात तपास निघून गेला. तेव्हा आर्यभूमीतील क्षत्रियांना "परशुराम जिंकला" या विजयी आनंद झाला. व हिंदुस्थान भर क्षत्रीय नामाची म्हणजे रामनामाची टाळी व

परिशिष्ट क्र. ४ ड

प्रकरण ६ मधील हस्तलिखितांच्या झेरॉक्स प्रती

(१६९)

६४ तुझा माझा वाद तुटेना। अनंत योग झाले तरी नाना॥
६५ अनंत योग सांगसी। क्षणांत तूं मरसी॥
६६ गेल्या दोघी दर्शना। सद्गुरुच्या नमना॥
६७ ध्यान लावोनीया मना। विसरल्या वाद भावना॥
६८ शास्त्रवाद केला सज्जनी। एकमेकासी ईर्षा लावोनी॥
६९ या वादे गेल्या वैकुंठ भुवनी। प्रेम गाणे गाती उरवाणी॥
७० अंतकाळीं कोण जिवाच्या वाली। सांगाल तर मोठी कृपा झाली॥
७१ भला बुरा करा हा संसार। आनंदाने मरावें हें सर्वात बरं॥
७२ संसार काय दुपारची साऊली। क्षणभर राहे कोणा कामा आली॥
७३ अंतःकाळीं पाणी पाजतील पुत्र। नाहीं तरी जिवा न पुसे कुत्र॥
७४ ममता करुनि पुष्कळ आप्त मेले। दशरथाचे चौघे पुत्र कामा नाहीं आले॥
७५ संसार सांग कोणी त्यागीयला। राज्यासाठीं रावण जिवे गेला॥
७६ लाख पुत्र असती त्याला। शेवटीं परिवार नाहीं उरला॥
७७ मरणाच्या समयीं जन न पडे कामा।
एकटाच पडला कृष्ण रणांगणा॥
७८ संसार करता दिल आनंदा जाय।
दिलगीर राहतां रोग होत आहे॥
७९ दिलगीर खुषी अंती कामा नये। मरणी सर्व वायाचि जाये॥
८० संसार करता पोटाची सोय होय।
न करितां कष्ट त्वरीत जीव जाय॥
८१ एरव्ही जीव सहज जाणार। तो काय कशाने राहणार॥
८२ जातो जीव हा सर्व म्हणती। परी त्याची शुद्ध न कळे गती॥
८३ जीव काय आहे ते स्वप्न। पंच तत्वांत जाते विरुन॥
८४ मग काय त्यासी पाप पुण्य। वाऱ्यांत वारा गेला मिळून॥
८५ दुर्जना न कळे ही करणी। जीव जातो तो कोठोनी॥
८६ निंदकाचे मुख नरकवाटी। सज्जनाच्या मुखीं अमृत गोष्टी॥
८७ सज्जनासी कळे जिवाची करणी। गती अगती कळे सज्जना लागोनी॥
८८ खरें कीं खोटें कशाहून कळे। हें मज सांग पांजळे॥
८९ जिवावरचें ज्ञान असे सज्जनासी। म्हणून गती अगती कळे त्यासी॥
९० प्रत्यक्ष काय तो दावी साक्षेसी। नुसते बोलून दाखवी काय मानावें त्यासी॥
९१ तुकाराम चौदेशी कीर्तीसी गेला। गती अगती कळतसे त्याला॥
९२ जनाची काय नाहीं कीर्ति होत। करणी करतां जनाजन मानीत॥
९३ जन काय बोलण्याचा बाजार। जनांत नसे कांहींच खरं॥

बोधपर म्हणी

१ ॥ जिवानं लावलं ठिकाण । म्हणून ब्रह्म्याचं महिमान ॥
२ ब्रह्मा असे अपार । जीव काय राहे त्याचे समोर ॥
३ ब्रह्म ते काय । त्यासी हात ना पाय ॥
४ ब्रह्म पाहिले कोणी । त्याला मुख ना वाणी ॥
५ ब्रह्म्याची सत्ता सर्वांवरी । सांग माणसाची बोली कोठवरी ॥
६ ब्रह्म का येते रखावयाला । कष्ट करावे लागतात जिवाला ॥
७ ब्रह्म गेले कुडीतून । कुडी पडे ओसाण ॥
८ ब्रह्म्याने काय माया केली । ती आपरूपे झाली ॥
९ झाली ब्रह्म सत्तेवरी । तुझी बोली काय खरी ॥
१० ब्रह्म्यासी आकार नाही । ते चालेल बोलेल काई ॥
११ ब्रह्म्यासी आकार दिला । ते ठाऊक नाही काय तुला ॥
१२ ब्रह्म्यासी आकार म्हणसी । आकार तर माया शास्त्रासी ॥
१३ संतांनी आकार दिले । ब्रह्म सगुण बनविले ॥
१४ ब्रह्म काय बोले कोणासी । ब्रह्म-ब्रह्म म्हणतां झाली पिशी ॥
१५ भक्ताने तप केले । ब्रह्म प्रसन्न झाले ॥
१६ द्वैत का मग ब्रह्माला । प्रसन्न का नाही ते जनाला ॥
१७ ब्रह्मासी आठवत नाही । म्हणून लोकांना प्रसन्न नाही ॥
१८ भक्ताने ब्रह्म आठवले । त्यासी ब्रह्म बोलले ॥
१९ बोल्यांत काय आहे वाई । बोल्याने काय संसार होत नाही ॥
२० संसाराचा मोह सोडला । तेव्हां ब्रह्म प्रसन्न झाला ॥
२१ संसार सोडला कोणी । देव रागवे रुक्मीणी ॥
२२ ब्रह्म प्रसन्न झाल्यावरी । यश येते संसारी ॥
२३ ब्रह्म प्रसन्न ज्याला । त्याने काय सृष्टीचा बदल केला ॥
२४ ब्रह्म ज्याच्या दृष्टी । त्याने पवित्र केली सर्व सृष्टी ॥
२५ अंग काय बदलले । तुला पवित्र कसे समजले ॥
२६ पवित्र जाणती साधुमुनी । तुज कळे ते कोठोनी ॥
२७ जिवाला न कळे । तर काय दगडाला कळे ॥
२८ उगीच बोलती ब्रह्म वाचाळे । ब्रह्म सत्तेमुळे जीव सगळे ॥
२९ ब्रह्म काय काम करी । मिळून दे काय भाकरी पुरी ॥
३० ब्रह्माचे सर्व ज्ञान । तेंचि दे जिवालागून ॥

आर्यांचें १ स्मारक

सीमोल्लंघन

शीलांगन हा आर्यांचा विजयश्री मिळविण्याचा सण आहे. शीलांगन दिनीं मंगल स्नान करून शुद्ध वस्त्र परिधान करावे. शस्त्रें शुद्ध करावी. गाडी, घोडे, शृंगारावी. आर्यांचे एकमेकांचे प्रेम संपादावें. व मुखांत रामनामाच्या गजर करीत व मार्गांनीं सारवर वाटीत सीमा उल्लंघन करावी. सीमोल्लंघनापासूनच शीलांगन हा शब्द आला आहे. सीमोल्लंघन म्हणजे सीमेच्या पलिकडे जाऊन सैन्यासहीत मुक्काम करणें, व एकमेकांत प्रीतीनें आलिंगन देणे. या नेमें आर्य सुमुहूर्तें विजया दसमीस परदेशावर चालून जात होते. हा आर्यांचा परदेश जिंकण्याचा सण आहे. म्हणून आर्यांनीं असे शूरांचे सोंग घेऊन अंगांत शूरपणाच्या आंव आणून आमचा देश आम्हास मिळावा याकरितां रामाचा धांवा रामनामाच्या गजरा करीत शीलांगन करावें. ती स्तुती अशी:—

आर्यांचा देश आर्यांसी मिळावा ॥
हाचि जय देवा आम्हासी व्हावा ॥
या उल्हासें शीलांगण सण करावा ।
आर्यांवरी दया करा देवाधि देवा ॥

या नेमें स्तुती करावी.

———×———

आर्यांचें १८ वें स्मारक

दिपवाळी

आर्यांचा सण दिवाळी (दिपवाळी-दीपावली) हा दीप पुजेचा सण आहे. या महिन्यापासून हिंवाळा लागतो. व हिंवामुळें अंगावरील मळानें त्वचेला रोग होतात. म्हणून आर्यांनीं स्निग्ध पदार्थांनीं स्नान करावे. व अंगत्वचा मऊ करावी. असें मंगल स्नान करून घरें शुद्ध करावी, रंगवावी, दाराला तोरणें बांधावी. गाद्या-उशा स्वच्छ ठेवाव्या घर फळ-पुष्पांनीं आनंदित करावें. घरांत चंदन, गुग्गुळ ऊद यांचा सुगंधीत धूर करावा. "॥ सर्व पदार्थेन जलशुद्धि ॥" घरांतील सर्व पदार्थांवर गंगाजळ शिंपावें. चांदी सुवर्णावरहि

खावें. किंवा वेखंड, सुंठ, वाळहिरडा, व पुदीलाही चूर्ण हे चार चूर्ण एकत्र करून दीड-दोन मासे निजते वेळीं घ्यावें. वर गरम पाणी प्यावे.

२३ खोकला रोगावर :— जायफळ, आंबे हळद, कळमी, सुंठ ह्या चार वस्तु हरवक्याच्या आकाराच्या घेऊन कढा करावा व तो नित्य घेत जावा. किंवा मौक्तिक मध, आले या रसांत घ्यावें.

२४ सूज रोगावर :— आले रसांत जुना गूळ खलावा व गोळी नेमें गोळ्या कराव्या. सकाळ-संध्याकाळ एकेक गोळी घेत जावी. व त्या गोळीवर बकरी दूध चार तोळे तापवून प्यावें. पथ्य:- तेलगट, आंबट, तिखट उकडीवर खाऊं नये. घाटा खावा.

२५ पोट गुल्मावर :— अरणी मुळाच्या रसांत गुळ घालून कढा करावा. व तो घ्यावा. पथ्य— तूप-भात खावा. किंवा दूधभात खावा.

२६ वाय गोळ्यावर :— पोथी पानाच्या कढांत तूप टाकून घ्यावें.

२७ पोट शुळावर :— हिंग ज्वारी दाणे नेमें दुधांत घालून तेगोळी द्यावी. किंवा एरंड मुळांच्या काढ्यांत हिंग घालून द्यावा.

२८ पोट दुखीवर :— हिरडा, काळेमीठ चूर्ण घ्यावें. किंवा भास्कर लवण चूर्ण घ्यावें.

२९ एक नळावर :— भास्कर लवण चूर्ण घ्यावें.

३० पानथरीवर :— भास्कर लवण चूर्ण खावें. व वर पानथरी सुजावर बीभा भरावा.

३१ नेत्र रोगावर :— बासन, पाल्याच्या पिंडा बांधाव्या व एक पिंड टाळूवर बांधावी. व टाळूवर गायीचे दूध चोळावें व पारसे पाण्याची टाळूवर धार लावावी. असे ९-७ दिवस करावें. किंवा कर्पूर राख (काजळ), येलदोडे टरफल राख गाईचे दुधांत खलून मस करावी व ते अंजन नेत्रांत घालावें.

३२ कवळ रोगावर :— तुरटी लाही व जुना गूळ मिश्र करून गोळी एवढ्या गोळ्या करून दोही सांज दोन गोळ्या घ्याव्या. भात, गाईचे दूध खावें. (दिवस १४) व ऊस खावा. आवळीची फुले चुन्याचें पाण्यांत मिश्र करून हात धुत जावें.

३३ संग्रहणी रोगावर :— एक महिना गायीचे दूध प्यावें. दुसरें कांहींच खाऊं नये. किंवा डोंगऱ्याचे बालामृत घ्यावें. भात व खर ताक खावें.

३४ अतिसारावर :— बेलाच्या मुरब्बा किंवा गायीचे दुधाने उगाळून द्यावी. किंवा फारसाल अंतर साली-

कारण त्यांची उत्साहि वृत्ति असते. म्हणून त्यांना मोटारी आगगाडी बैलगाडी, जनावरापासून व जहरी जनावरापासून जागत्या माणसानें लेकराच्या बचाव होईल असा उपाय केला पाहिजे. आपले आंगण उत्तम ठेवून त्या आंगणांत मुलें खेळविणें हें फार उत्तम. स्त्रीयांनी मक्ईच्या पान्याचे चेंडू तयार करून मुलांस खेळण्यास द्यावे - ज्या मुलांच्या उत्साह ज्या खेळण्यांत आहे ते खेळणें द्यावें मुलें न जाणतें असल्यामुळें जास्ती खातात. त्यांच्या अपचनाकडे लक्ष देऊन त्यांस डाळ देत जाहावा. म्हणजे मुलें निरोगी राहतील. उष्ण हवा असल्यास उघडे मुलें ठेवावे. (सोडावे) थंडी असल्यास मुलांच्या अंगावर कपडे घालून सोडावे.

१८ पीक सुधारणा:— पिकास मूठ खत दोन वेळा द्यावे. पिकास गोमुत्र द्यावें. कारण गोमुत्रांत क्षार असतो. पिकावर रोग पडला असतां पिकाचें झाड सर्व पाण्यानें धुवून काढावें. पिकाचे पान गळत असतां पिकाच्या मुळासी राख टाकून सूर्य उदयीं पिकाच्या झाडावरून पाणी टाकावें. व मुळालाहि पाणी द्यावें. पिकास पाण्याची तूट असल्यास कावेळीनें पाणी द्यावें. ओला गारा करून झाडाच्या मुळासी लावावा. अहिल्या प्रातःकाळीं साळी साळी पेरीत होती. व माध्यान्ह काळीं त्या साळीला साळी येत होत्या. तेव्हां तिनें कोण्या खताच्या शोध केला असेल बरें ? असा अंतीम शोध लावला पाहिजे. तेव्हां आपण पृथ्वी तृप्त केली असे जोडे.

१९ आहार सुधारणा:— हरबऱ्याच्या झाडाची साल काढून वाळवावी. व ती बारीक केली म्हणजे ती चहा सारखी होते. ही चहा नेमें प्यावी. या सालीच्या आंगीं क्षार आहे, म्हणून पोट फार साफ राहते. पचन शक्ति वाढते.

२० ताकद येण्यास पेय:— या सालीच्या चहांत काळसाळ साळीच्या रस किंवा गोधन सालीचा रस प्याले असतां फार ताकद येते. किंवा गरिबानें सरकीचें दुध काढून त्यांत साखर मिसळून प्यावें. किंवा प्रातःकाळीं दोन तोळे चुर्मा खावा. किंवा दुध प्यावें. गरिबानें मीठ, भाकर, तेल कांद्याच्या कीस यांच्या चुर्मा खावा - म्हणजे शरीर बलवान राहते. भाजी आहार सर्वांत उत्तम असतो. कारण फळाच्या आणि भाजीच्या अंगी क्षार असतो. म्हणून पचन शक्ति वाढते.

लगदा त ... व तो भिंतीला उत्तम तऱ्हेनें चिकटतो. लाल मा ... ती ही उत्तम नाहीं. या लाल-खाऱ्या माती मध्ये की ... ळसाळ पानाच्या रस मिळवून प्याले, त्रीकोण्या,, वळके अशी मातीचीं भांडीं होतात. तीं भांडीं तयार झालीं म्हणजे चुन्याच्या पाण्यांत गारगोटीचे बारीक पीठ टाकून व थोडें तेल टाकून त्या पाण्यांत भांडे बुडवावें व मग ते भांडे भुजावें. या नेमें भांडे चोपडे येते. भांड्यास जसा रंग देऊन भुजले तसा रंग येतो.

१६ **मार्गी चालण्याची सुधारणा:**— पायांत वहाणे व हातांत काठी घेऊन चालणें. कारण काठीनें विघ्नाचा प्रतिकार करता येतो. कुत्रें कोल्हे, बैल, जनावरें, तस्कर यांचा प्रतिकार करण्यास्तव काठी हातांत पाहिजे. सर्प, विंचू मारण्यास काठी हातांत पाहिजे. मार्ग पुढें अवलोकून पळाले पाहिजे. भलतीकडे पाहून मार्गानें चालू नये. बोलत मार्गांत उभे राहू नये. कारण उभ्या माणसावर मोटारी व रेल्वे आदळतात. बैलगाड्या व सायकली आदळतात. माणसाचे हुंदळे लागतात. बैल मारतात. एखादी गाडी अंगावर कोसळून पडते. असे घात होतात. म्हणून मार्गांत बोलत उभे राहू नये. मार्गानें लवकर लवकर जावें. किंवा मार्ग सोडून उभे राहावें. बोलत बोलत आगगाडी, मोटारी यांत बसू नये. कारण ज्या समयाची जी शिस्त असेल ती शिस्त ठेविली पाहिजे. आळसानें पळू नये. पाय लचकतो. सावध गिरीनें पळावें. बोलत बोलत पळू नये. पळणें नर-नारीला आले पाहिजे.

१७ **मुलें सुधारणा:**— अरुण उदयीं मुलांस उठवावें. मुलांचें तोंड वगैरे धुवून स्वच्छ ठेवावें. अरुण उदयाच्या प्रकाशांत मुलें खेळण्यास सोडावें. मुलांस प्रातःकाळीं थोडें लोणी खाण्यास द्यावें. किंवा भाकरीस मीठ तेल लावून आणि कांदा खाण्यास द्यावा. त्यामुळें बुद्धीला मुलें सतेज व चपळ होतात. मुलें स्वभावांनीं फार उत्साहि असतात. त्यांचा किती जरी सांभाळ केला तरी ते शिस्तीनें वागत नसतात. त्यांना पावसांत किती जरी झाकून घेतले तरी एक हात बाहेर पाण्यांत काढल्याशिवाय ते राहात नाहीं. त्यांच्या उत्साहि स्वभावामुळें ते अग्नींत हात घालतात. विहिरींत वाकून पाहतात. व ते विंचू सर्पांना भीत नाहींत. व गाड्या, घोड्याच्या अंगावर पळत जातात.

संसार सुधार

"राजहंसास मोती आवडतो"
"बेडकास दुर्गंधी आवडते"

बेढ्या विचारास सुधारणा नको- फक्त नित्य देश अभिमानी बोल आवडतात. मनाला आवडते परंतु करणें कठीण जाते. फुकट उत्तम मिळाले तर चांगले.

—: वाहन सुधारणा :—

बसण्याच्या वाहन सुधारणेची योजना हिंदुजनांत चांगली नाहीं- कारण दमणी व छकडा यांत बसणें घातक- गंधी सोसणें भाग पडते- कारण दमणीत बसण्याचा भाग खोल असतो त्यामुळे मानवास एकमेकास लिगटून बसावें लागते- त्यामुळें रोगी माणसाचा उत्तम माणूस रोगी होणें अवश्य आहे- एकमेकांचे आपान- दुर्गंधीनें जीव कंटाळवाणे होतात- व एकमेकाच्या दुर्गंधीचे हाल सोसावे लागतात. व नाकातील मुकूळ काढणें व खाकरणें, थुंकणें या वाहनांत त्रासदायक असते- व गाडी पडली तर त्यास खोल भागांतून उडून उडी टाकणें कठीण पडते- व तो त्या सखोल भागामुळें चाका जवळ पडतो- म्हणून या वाहनाची सुधारणा असावी-

या दमणीत एकमेकास स्पर्श होणार नाहीं, अशी सोय केली पाहिजे- म्हणजे दमणीत निरनिराळ्या सिटा पाहिजेत- म्हणजे पाय मोकळे राहतील- व गाडी खाली लवकर उडी घालता येईल- जर गाडी पडली तरी तो सीटच्या उंची मुळें तो गाडीहून दूर पडेल- व एकमेकाची घाण सोसावी लागणार नाहीं- सामान ठेवण्यास दमणी खाली दमणी पेटी असावी- दमणी खाली वैरण ठेवण्याची लोखंडी पट्टीनें सोय केली असावी- कारण हात मोकळे पाहिजे- दमणी पुढून पोलादी पट्टी मागेपावतर घ्यावी- पडण्याची वेळ आली तर चाके फीट करता येतील, अशी असावी- धुरकरी विश्वासू असावा- बलवान असून बेमान कामाचा नाहीं. उंच चाकाची गाडी लवकर पडते- तशी लहान चाकाची गाडी लवकर पडत नाहीं. चारचाकी गाडी फार पडण्याची भीती नसते- दोचाकी गाडी बसण्यास समान नसते- धूरजड अगर उलाय असते- चारचाकी

हे वेगळे पडतात. असे आळशी, देश शहाणपणा व संसार शहाणपणा सांगतात. ते जनांचे मन रंजन करितात. यांची फजीती संसारांत होणारच. जो आपला संसार करून परक्याला त्या संसार सुधारण्याची युक्ति शिकावितील व परक्याच्या संसाराला साहाय्य देतील ते पर-उपकारी व ते सुधारक आज हिंदूत राहिले नाहीत. म्हणून यांची हाल होण्याची वेळ आली आहे. जनाची म्हण ती अशी:—"दादा! ज्याला कांहीं गुण येतील त्यालाच दहाजण हाका मारतील. नाहीं येत त्याला कोण हाका मारील ?" असें समजा. ज्या मनुष्याला पुष्कळ लोक हांक मारतात हा मोठा व याचा मान खरा.

राष्ट्राकरितां मानस शक्तिंचा उपयोग

देशाकरितां पूर्वी इच्छा शक्ति व शब्द शक्ति सिद्धि होण्यास व्रत तप करीत होते. ते असे:—

संसार सोडून रावण व हिरण्यकश्यपू एकांतात तपास गेले. रामचंद्राने व लक्ष्मणाने राष्ट्राकरितां चौदा वर्षे तप केलें. म्हणून त्यांची देश इच्छा शक्ति खरी झाली. कर्मास्तव आधी साधन तप केले पाहिजे. व ज्या कर्माची सिद्दि पाहिजे त्याच कल्पनेनें झटून तप केले पाहिजे. तेव्हां शब्द सिद्दि होते. या जगांत सर्व शब्दांनीच व्यापार चालतो. व शब्दानींच व्यवहार होतो. परंतु तो शब्द तपानीं रंगला असतां त्या शब्दास जय येतो. म्हणून शब्द वाचेवर घोटून तो अंतर बिंबीत केला पाहिजे. तो सृष्टी शब्द असो किंवा निवृत्तीपर असो. शब्द अंतरांत घोटला म्हणजे जी इच्छा असेल ती सिध्द होते. म्हणून मानवाची वाचा अंतर रसांनीं भरलेली पाहिजे.

ते बोलणें तपाचें नसून तर्काचे किंवा धृति-बुध्दीचें शब्दांनीं काम होत नाहीं. किंवा शीकून परिक्षेंत पास झालेल्या शब्दांनीं काम भागणें शक्य नाहीं. त्या शीकलेल्या शब्द माहिती प्रमाणें शब्द शक्ति मनावर तयार केली पाहिजे. मनांत साधे शब्द

त्या अर्जुनास देश साक्षात्कार झाला व तो साक्षात्कार बाहेर सत्यतास आला हेच देश सिद्धि. अर्जुनाची बुद्धि आत्मप्रकाश पावली. हा प्रकाश पावला, हेच आत्मदर्शन व त्या प्रकाशावर देश दृष्टांत सिद्ध झाला हेच कर्म सिद्धि. कृष्ण सिद्धाची प्रेमकला अर्जुनास मिळाली हीच व चिकाटीने बाहेर ज्ञात कर्म केले म्हणजे क्षत्रिय कर्म केले. हाच जिवंत मानवाचा धर्म. या नेमे अर्जुने देश मिळविला. त्याचे अनुकरण हिंदुंनी घेतले पाहिजे. व देशाचे ध्यान स्वप्नवत केले पाहिजे. नित्य देशाचे स्वप्न लहान मुलांना नर-नारींना पडले पाहिजे. व हिंदुस्थान देश व हिंदुस्थानांतील समुद्र, गंगा, डोंगर, पाऊस वारे स्वप्नात आले पाहिजे. व गरीबाचे हाल आले पाहिजे. म्हणजे मनांस जनाची व देशाची काळजी आहे. असे म्हणावे लागेल. जर अशी ध्यान स्थिती जनाची नाही. तर नुसती देश मुक्तीची बडबड म्हणावी लागेल. जो विषय घ्यावा त्या विषयाची परीक्षा दिली पाहिजे. आपण जर देशसेवा करावी अशी जर आवड आहे तर अनादी देश स्वप्न खरे करून दाखवा? मनाने कर्मसिद्धि झाली की बाहेर सिद्धि झालीच पाहिजे. बाहेर कोणत्याहि कर्माची भिती न बाळगता

ध्यान स्थिती खरी केली पाहिजे. व जनानीं आपल्या देशातील कोणत्याही पदार्थाची व जनाची व प्रतीमेची निंदा, टवाळी न करिता तो देशप्रेम जोराने केला पाहिजे. व देशाचे मत साक्षात्कारावर सूर्य उदयी जागे झाले पाहिजे. व एकमेकांत त्या साक्षात्कार आनंदे, भाषणे केली पाहिजेत. हीच खरी देश उपासना. या नेमे देशकार्यास उत्तम फळ येते. व बाहेर चिकाटीने कर्मास देह झिजविला पाहिजे. तेव्हा इंद्रिया दमतात. व इंद्रियाची रग जिरते. मग मनांचा एकांतवास होतो. व मग मनावर साक्षात्कार होतो.

पहा! त्या मुंग्या बारा तास कशा धावतात व आपल्या मुखांत कण घेऊन कण संग्रह करतात. व आपल्या मुखांत माती घेवून घर फार पक्के बांधतात. त्यांचे जवळ घर बांधण्यास साहित्य सामुग्री आहे काय? तर नाही. स्वबळावर त्या सतत कर्म करतात. ते घर म्हणजे वारूळ त्यांचे घर सूर्य किरणांनी तपत नाही. व वाऱ्याने मोडत नाही. व पाण्याने गळत नाही. व घरावर पाण्याचे डबके थांबत नाही. कोण्याही यंत्राने मनुष्यास असे

टिन बसाविले म्हणजे ते घर फार दिवस टिकते. त्याची पुढे काहि खटपट करावी लागत नाही. त्या टीनघराजवळ एक वृक्ष लावला म्हणजे त्या वृक्षाच्या छायेमुळे ते केव्हाही तापत नाही. आपल्या हिंदुस्थानातील घरे फार जड असतात. त्या घराच्या भिंतींनी व वरच्या पेडांनी पृथ्वी कंपायमान झाली असता मनुष्ये मरतात. तसेच परदेशाची कुलुपे फार बंदोबस्ताची. माल ठेवण्यास पेट्या फार बंदोबस्तीच्या म्हणजे माल साजूक राहतो. किंवा मुंग्या होत नाहीत. तसेच दहा हजार रूपये मनुष्य रेल्वेने घेऊन जातो. व ते तो फक्त बरा आण्यात नेतो. रेल्वे सोडून आपण ते पैसे नेले तर आपणास बरोबर बरेच शिपाई न्यावे लागतील. शिवाय पाण्याचा भय, पुराचा भय, जनावराचा भय, चोराचा भय, असा परवस्तूत फायदा आहे. व काहि स्वदेशाच्या वस्तूचाहि फायदा आहे. म्हणून व्यापाराची निंदा करणे पाप आहे. कोणत्याहि राष्ट्राच्या पुढे जाण्याची ज्या राष्ट्रास इच्छा असेल तर विचारानींच पुढे जाता येईल. म्हणून स्वराष्ट्राचा अभिमान म्हणजे पराराष्ट्राच्या पुढे आपले विचार नेणे व आपल्या विचारास

—॥ व्यापार हें राष्ट्राचें जीवन ॥—

उत्तम फळ मिळविणे, व आपल्या राष्ट्रातील लोक विचारयुक्त करणे आपल्या राष्ट्रातील जन प्रेमयुक्त करणे म्हणजे आपल्या राष्ट्रातील मुंगीपासून मनुष्यापर्यंत सारखा प्रेम असणे हेच राष्ट्राचे पूर्ण ध्येय आहे. मनांत निंदेचे व्यसन लावणे हा राष्ट्राचा अपघात आहे. कारण मनांला जो प्रेम लावला तोच मिशीहिनी वाढीस लागतो परदेशाच्या वस्तूंच्या निंदेचे प्रेम लागले म्हणजे ते प्रेम ते प्रेम सर्व जिवाच्या निंदेवर जाते. व ते निंदेचे प्रेम आपल्या घरातील मनुष्याच्या निंदेवरही जाते. त्यामुळे प्रत्येक जीवात भेद होतो. स्वजातीस फूट पडतात. वधुवरात फूट पडते. म्हणून मनाला निंदेचे व्यसन लागणे हा राष्ट्राचा घात होय. कोणताहि विषय अभ्यासाला गेल्यावाचून त्याची उन्नती होत नसते. हिंदुस्थानचे लोक शाब्दिक विषयाची माहिती करून ती शाब्दिक विषयाची लपक्षणे आपल्या अंगी बाणली किंवा नाही याचा मुळीच विचार करीत नाही. व त्या शाब्दिक विषयाला बाहेर काहि फळ येईल अशी करणीहि काहि करून दाखवित नाही नुसती शब्दाची माहिती करून व एकमेकावर शब्दावर वजनच भोगण्याची इच्छा करतात. त्यामुळे एकमेकांत अहंता वाढून